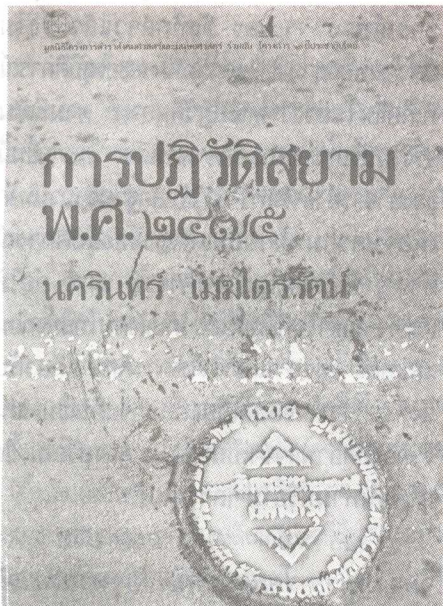

จดหมายข่าว

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ปีที่ 6-7 ฉบับที่ 1-2 กุมภาพันธ์ 2536

หนังสือและเอกสารทาง วิชาการใหม่ของมูลนิธิฯ

ในรอบปี พ.ศ. 2535 มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ได้ผลิตหนังสือและเอกสารทางวิชาการขึ้น 5 รายการด้วยกันคือ

1. นวนิยายเรื่องยี่สิบสี่ดวงตา แต่งโดย ซาคาเอะ ทสึโมอิ นักประพันธ์นามกระเดื่องของญี่ปุ่นและแปลโดยนักแปลมือเยี่ยมของไทยนั่นก็คือ ดร.กิติมา อมรทัต นวนิยายเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาญี่ปุ่นเมื่อปี ค.ศ. 1952 และได้กลายเป็นนวนิยายขายดีที่สุดไปในทันที หลังจากนั้นก็ได้มีการจัดทำเป็นภาพยนตร์ ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับอย่างเกียวกวาว นวนิยายเรื่องยี่สิบสี่ดวงตานี้ เป็นเรื่องราวที่ติดตามการเจริญเติบโตของเด็ก ๆ ผู้บริสุทธิ์ไว้เพียงจำนวน 12 คน ตั้งแต่เด็กเหล่านั้นยัง

(อ่านต่อหน้า 2)

มูลนิธิโครงการตำราฯ ร่วมกับ คณะศิลปศาสตร์ มธ. จัดการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่

ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ คณบดี คณะศิลปศาสตร์ มธ. และเลขาธิการมูลนิธิโครงการตำราฯ ได้ให้สัมภาษณ์จดหมายข่าวว่า เนื่องจากปี 2536 นี้ เป็นปีครบ 8 รอบ ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ท่านเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของไทยที่ดำรงตำแหน่งยาวนานที่สุดรวมทั้งเป็นอดีตอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีกด้วย ดังนั้น คณะศิลปศาสตร์ มธ. และมูลนิธิโครงการตำราฯ จึงร่วมมือกันในการจัดสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้น ในวันที่ 24-27 มิถุนายน 2536 ณ ห้องประชุมชั้น 4 อาคารอเนกประสงค์ และ ณ จังหวัดลพบุรี (ทัศนศึกษา "ลพบุรี ในสมัย จอมพล ป.") โดยจะมีหัวข้อการสัมมนา คือ ปาฐกถาพิเศษ โดย ศาสตราจารย์ เบน แอนเดอร์สัน บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. ที่ข้าพเจ้ารู้จัก, จอมพล ป. ในทัศนะนักวิชาการ, นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, ระบอบพิบูลสงคราม และการฉายภาพเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

คาดว่าในการสัมมนานี้ จะมีการเชิญวิทยากร คือ 1. ผู้ที่เคยมีความเกี่ยวข้องกับ สัมพันธ์กับ ฯพณฯ จอมพล ป. ดังเช่น พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ, หม่อมกอบแก้ว อากาศ, พล.ต. อนันต์ พิบูลสงคราม, สุวัฒน์ วรดิลก เป็นต้น และ 2. นักวิชาการ ดังเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์, เบน แอนเดอร์สัน, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร, จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์, แกมสุข นุ่มนนท์, นรนิติ เศรษฐบุตร, สมเกียรติ วันทะนะ, นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ธงชัย วินิจจะกุล, สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, ธเนศ อภรณ์สุวรรณ, ทรงยศ แววหงษ์, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เกรียงศักดิ์ เศรษฐพัฒน์, ภูธร ภูมะธน, โคมสุขวงศ์ และ ประชา สุวีรานนท์

"อนึ่ง การทัศนศึกษา "ลพบุรีในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม" จะจัดให้มีขึ้นในวันเสาร์ที่ 26-อาทิตย์ที่ 27 มิถุนายน 2536 ซึ่งรายละเอียดจะแจ้งให้ทราบในภายหลัง" อาจารย์ชาญวิทย์กล่าวในที่สุด

(ต่อจากหน้า 2)

อยู่ในวัยอนุบาลไปจนกระทั่งเติบโตขึ้นในช่วงเวลาอันเต็มไปด้วยบรรยากาศของความอหังการทางการเมืองและค่านิยมที่เลวทราม

191 หน้า ราคา 70 บาท จัดจำหน่ายโดยสายส่งศึกษา โทร. 225-9536-40 และหาซื้อได้ตามร้านขายหนังสือทั่วไป (มูลนิธิโครงการตำราฯ ร่วมจัดพิมพ์กับสำนักพิมพ์ประจักษ์)

2. ชีวิตและความคิดของนักปรัชญา (2 เล่ม) หนังสือเรื่องนี้ แต่งโดย วิลล์ ดูแลน นักวิชาการที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในโลกตะวันตก และแปลโดย วันเพ็ญ บงกชสถิตย์ แห่งสาขาวิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ **ชีวิตและความคิดของนักปรัชญา** เป็นหนังสือที่นำเสนอถึงความคิดและชีวิตของนักปรัชญาสำคัญของโลกตะวันตก ซึ่งความน่าสนใจนั้นอยู่ที่ผู้แต่งมิได้เพียงแต่นำเสนอความคิดอันซับซ้อนลึกซึ้งของนักปรัชญาแต่ละท่านเท่านั้น แต่ได้นำเสนอแนวความคิดนั้นท่ามกลางบริบททางชีวิตสังคมและประวัติศาสตร์ที่ห้อมล้อมนักปรัชญาท่านนั้น ๆ อยู่ด้วย นักปรัชญาที่หนังสือเล่มนี้แนะนำเสนอมีดังเช่น เพลโต, อริสโตเติล, ฟรานซิส เบคอน, สปิโนซา, วอลแตร์, อิมมานูเอล แคนท์, โซเฟนเฮาเออร์, เฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์, ฟรีดริช นิทเช่, แบร์ทอลทอ, โคเซ, เบอร์ทรัน รัสเซลล์, ชันตายานา, เจมส์และดิวอี้

จำหน่ายโดยศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ราคาเล่มละ 120 บาท

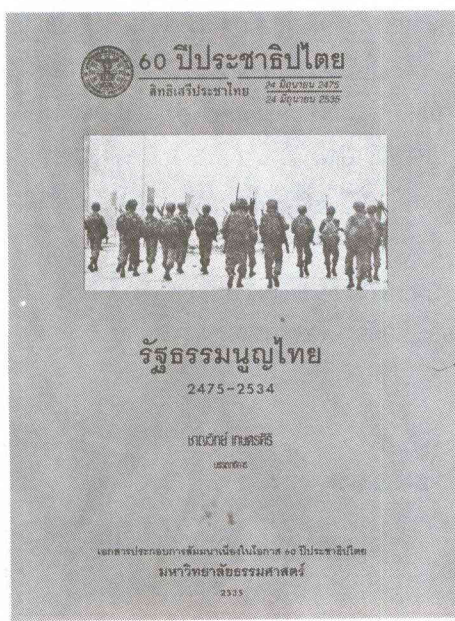
3. แนวความคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยา แต่งโดย ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser) เป็นตำราทางสังคมวิทยาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วไปทั้งในอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอังกฤษ ในการแปลหนังสือและจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ได้แบ่งเป็นตอน ๆ คือ กองค์ และมาร์กซ์ แปลโดย จามะรี พิทักษ์วงศ์, สเปนเซอร์ และเดอริคส์ แปลโดย นฤจร อธิธิจระจรัส, ซิมเมล แปลโดย จามะรี พิทักษ์วงศ์ และวาร์ธัน ภูริสินสิทธิ์, เวเบอร์ แปลโดย อังกาบ กอศรีพร, คูลีย์ และมัด แปลโดย วาร์ธัน ภูริสินสิทธิ์ ซึ่งบัดนี้ มูลนิธิโครงการตำราฯ และสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ร่วมกันจัดพิมพ์เป็นหนังสือออกมาเรียบร้อยแล้ว 4 ตอน คือ มาร์กซ์, ชาร์ล ฮอดัน คูลีย์ และ ยอร์จ เฮอริเบิร์ต มัด, เฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์, และ เอมีล เดอริคส์

จัดจำหน่ายโดยศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

4. การปฏิวัติสยาม 2475 มูลนิธิโครงการตำราฯ ร่วมจัดพิมพ์กับโครงการ 60 ปีประชาธิปไตย หนังสือเรื่องการปฏิวัติสยาม 2475 นี้ แต่งโดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวเกี่ยวกับหนังสือเรื่องนี้ในตอนหนึ่งว่า “การพิจารณา 24 มิถุนายน 2475 ในบริบททางประวัติศาสตร์ เป็นจุดแข็งที่สำคัญของงานชิ้นนี้ เนื่องจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับ 24 มิถุนายนในสังคมไทย โดยเฉพาะหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีรากฐานอยู่ที่อคติหรืออุดมการณ์ทางการเมือง ดังที่กล่าวแล้ว จึงไม่มีความพยายามเข้าใจความหมายของอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในช่วง “การปฏิวัติสยาม” ตามที่เป็นจริงในบริบทของประวัติศาสตร์เลย ในงานชิ้นนี้ของอาจารย์นครินทร์ ได้ใช้หลักฐานจำนวนมากเพื่อจับความหมายอันแท้จริงของอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2470 ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับสังคมไทยทั้งก่อนและหลัง 2475 และทำให้การศึกษาเกี่ยวกับ 2475 ก้าวพ้นข้อถกเถียงที่ออกจะตื้นเขิน เช่นว่าการยึดอำนาจจำเป็นหรือไม่ ควรหรือไม่ ชิงสุกก่อนห่ามหรือไม่ ฯลฯ เสียที”

345 หน้า ราคา 250 บาท จัดจำหน่าย โดยศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. นอกจากนั้นมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังได้ผลิตเอกสารการสัมมนา 60 ปีประชาธิปไตยอีก 3 รายการ คือ 1. ธรรมศาสตร์และการเมือง โดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ 2. ลำดับเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองไทย 2475-2535 โดย อัจฉราพร กมฺพทิสมัย และ 3. รัฐธรรมนูญไทย 2475-2534 (รวมบทความ) อย่างไรก็ตาม แหล่งข่าวจากมูลนิธิโครงการตำราฯ กล่าวว่า ทั้งสามรายการนี้ปัจจุบันจำหน่ายหมดสิ้นแล้ว แต่ในบางรายการอาจจะมีการปรับปรุงและจัดพิมพ์ขึ้นอีกในอนาคต

แนะนำหนังสือ

การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แต่ง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ร่วมกับโครงการ
60 ปี ประชาธิปไตย จัดพิมพ์

2535, 345 หน้า ราคา 250 บาท

วันที่ 24 มิถุนายน 2475 มีความสำคัญ
เพียงใด เป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมานานด้วย
อคติทางการเมืองที่ต่างกัน เหตุตั้งนั้นข้อถกเถียง
จึงมี “คำประกาศ” ของแต่ละฝ่าย มากกว่า
เหตุผลหรือหลักฐานข้อเท็จจริง

อาจารย์นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ไม่เสีย
เวลาเข้าไปถกเถียงในเรื่องนี้ แต่เสนอการมอง
2475 ด้วยมุมมองใหม่ นั่นคือ 2475 เป็นส่วนหนึ่ง
ของกระบวนการเปลี่ยนแปลงซึ่งได้เริ่มมา
ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 อันเป็นผลให้รัฐธรรมนูญของไทย
ได้เปลี่ยนเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิ 24 มิถุนายน
2475 เป็นผลของการเปลี่ยนแปลงที่รัฐสมบูรณา
ญาสิทธิไทยสร้างขึ้นมาเอง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้มีผลกระทบต่อ
ต่อคนหลายกลุ่มในสังคมไทย ซึ่งได้ตอบสนอง
ต่อความเปลี่ยนแปลงนั้นแตกต่างกันหลากหลายจาก
กัน คนหลายกลุ่มเหล่านี้ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถูก
กระทำโดยการยึดอำนาจในวันที่ 24 มิถุนายน
2475 แต่ต่างมีบทบาททั้งที่เอื้อและต้านทาน
กระแสความเปลี่ยนแปลงซึ่งนำมาสู่การยึดอำ
นาจทั้งสิ้น ฉะนั้น งานของอาจารย์นครินทร์
ชิ้นนี้ จึงทำให้เกิดความซับซ้อนขึ้นใน “การ
ปฏิวัติสยาม” เป็นอย่างมาก เพราะการปฏิวัตินี้
ไม่ได้เป็นการต่อสู้ระหว่างคนสองกลุ่มคือเจ้านาย
และข้าราชการระดับกลางเท่านั้น แต่เป็นผลของ
การปรับตัวและตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของ
กลุ่มคนหลากหลายประเภทในสังคม

“ตัวละคร” ของเหตุการณ์วันที่ 24
มิถุนายน อาจมีไม่มากนัก และมักจะทำให้ลง
ความเห็นกันว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองของ
ไทยใน พ.ศ. 2475 เป็นเรื่องของกลุ่มชนชั้นนำ

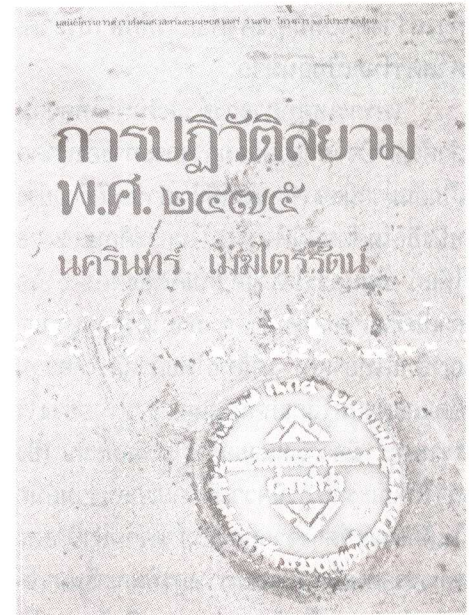
เพียงหยิบมือเดียว แต่หากมอง 24 มิถุนายน
ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยน
แปลงที่ยาวนานดังที่อาจารย์นครินทร์ได้กระทำ
แล้ว ก็จะได้เห็นว่าสังคมไทยในวงกว้างได้เข้า
มาอยู่ในกระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ร่วมกันอย่าง
หลีกเลี่ยงไม่ได้

ความซับซ้อนของความเปลี่ยนแปลงที่นำ
มาสู่ 2475 และหลังจากนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่
เฉพาะความหลากหลายของกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้า
มามีส่วนร่วมพัวพันอยู่ด้วยเท่านั้น แม้แต่ใน
กลุ่มเดียวกันก็ได้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลง
สู่ “สยามใหม่” ในลักษณะเดียวกัน เช่น
ภายในกลุ่มเจ้านายเองก็ตอบสนองต่อความ
เปลี่ยนแปลง แตกต่างกัน ดุจเดียวกับกลุ่มพ่อค้า,
ข้าราชการ, คนชั้นกลางนอกระบบ, ชาวนา ฯลฯ

การแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของกลุ่ม
คนอันหลากหลายที่อยู่ในกระแสความเปลี่ยนแปลง
สยามใหม่นั้นนับเป็นข้อดีเด่นของงานอาจารย์
นครินทร์ชิ้นนี้ เพราะเป็นแง่มุมใหม่ที่ไม่ปรากฏ
ในการศึกษาเกี่ยวกับ 2475 ของผู้ใดมาก่อนเลย

การพิจารณา 24 มิถุนายน 2475 ใน
บริบททางประวัติศาสตร์ก็เป็นจุดแข็งที่สำคัญ
ของงานชิ้นนี้ เนื่องจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับ 24
มิถุนายนในสังคมไทยโดยเฉพาะหลัง พ.ศ. 2500
เป็นต้นมา มีรากฐานอยู่ที่อคติ หรืออคติ
ทางการเมืองดังที่กล่าวแล้ว จึงไม่มีความพยายาม
จะเข้าใจความหมายของปฏิบัติการที่เกิดขึ้น
ในช่วง “การปฏิวัติสยาม” ตามที่เป็นจริงใน
บริบทของประวัติศาสตร์เลย ในงานชิ้นนี้อาจารย์
นครินทร์ได้ใช้หลักฐานจำนวนมากเพื่อจับความ
หมายอันแท้จริงของปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
ในช่วงทศวรรษ 2470 ก่อให้เกิดความเข้าใจที่
ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับสังคมไทยทั้งก่อนและหลัง 2475
และทำให้การศึกษาเกี่ยวกับ 2475 ก้าวพ้นข้อ
ถกเถียงที่ถกเถียงกันมาว่าการยึดอำนาจจำเป็น
หรือไม่, ควรหรือไม่, ชิงสุกก่อนห่มหรือไม่ ฯลฯ
เสียที

ว่ากันว่า พระเจ้าไม่เคยทำอะไรเกินไว้
ในประวัติศาสตร์สักชิ้นเดียว เมื่อใดก็ตามที่
มนุษย์เข้าใจอดีตได้ถ่องแท้แล้ว ก็จะเห็นปฏิบัติการ
ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะ
เป็นความรุ่งโรจน์ หรืออับยศว่า เป็นสิ่งที่ควร

เกิด หรือต้องเกิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งสิ้น
แนวคิดของสำนักประวัติศาสตร์แนวนี้ถูกโจมตี
ว่าลดความสำคัญของคน หรือตัวละครในประ
วัติศาสตร์ลงให้เป็นเพียงตุ๊กตาของพลังอื่น ๆ ที่
แวดล้อมตัวเขา โดยเขาไม่มีเจตนาหรืออิสระที่
แท้จริงในการตัดสินใจทำหรือไม่ทำอะไรเลย

งานศึกษาชิ้นนี้ของอาจารย์ นครินทร์ก็คง
ให้ความประทับใจลักษณะเดียวกันนี้ กล่าวคือ
การสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น
เป็นการเดินทางอันยาวนานมาก่อน พ.ศ. 2475
และจุดสุดท้ายของครุลงอันนี้ คือวันที่ 24
มิถุนายน 2475 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะ
กองทัพภคชนะนั้นจะมีนายทหารอย่าง “สี่ทหาร
เสือ” หรือไม่ ฯลฯ (อันที่จริง ม.จ. วรธวัช ไท
ยากร วรธวัช ซึ่งมีบทบาทสำคัญในช่วงนี้เช่น
กันเคยตรัสว่า อำนาจของเจ้านายถึงกาลวอด
วายมาก่อนการยึดอำนาจ หรือพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าฯ ได้มีพระราชหัตถเลขาถึงพระยา
กัลยาณัฏ มาก่อนเช่นกันว่ามานของระบอบเก่า
จะปิดลงในรัชสมัยของพระองค์)

การทิ้งความสำคัญของปัจเจกบุคคลใน
ประวัติศาสตร์อาจนับเป็นข้อบกพร่อง ซึ่งต้อง
เถียงกันโน้มนะขิงปรัชญาอยู่มาก แต่ในกรณีของ
ไทยซึ่งการศึกษาและทัศนคติเกี่ยวกับประวัต
ิศาสตร์ไม่เคยมองปัจเจกอื่นเลย นอกจากการ
ตัดสินใจของบุคคล (โดยเฉพาะประวัติศาสตร์
2475) งานของอาจารย์ นครินทร์ชิ้นนี้จึงเป็น

แนะนำหนังสือ

การสร้างดุลยภาพที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเป็นอันมาก

เพราะเหตุที่อาจารย์ นครินทร์ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยที่แวดล้อมการกระทำของบุคคลเป็นอันมากนี้เอง ท่านจึงได้นำเอาปัจจัยอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ค่อยมีผู้พิจารณาในการศึกษา 2475 ได้แก่ วัฒนธรรมทางความคิดซึ่งค่อยๆ ก่อกำเนิดขึ้นแก่คนกลุ่มต่างๆ ภายใต้รัฐธรรมนูญสิทธิไทย เช่น อภิสิทธิ์โดยกำเนิดให้ความคิดและความรู้สึกแก่คนกลุ่มต่างๆ อย่างไร “ราษฎร” มีความหมายอย่างไรในสมัยนั้น (ซึ่งทำให้คณะราษฎรมีความหมายแก่คนร่วมสมัยในลักษณะที่ต่างจากปัจจุบัน) ความสำคัญของทหารว่าตนเป็นผู้นำของราษฎรพัฒนาขึ้นมาได้อย่างไร ฯลฯ เป็นต้น ปรากฏจากซึ่งวัฒนธรรมทางความคิดเช่นนี้ คนกลุ่มต่างๆ คงไม่ได้ทำอะไรอย่างที่ได้อำนาจไปแล้วในช่วงทศวรรษ 2470

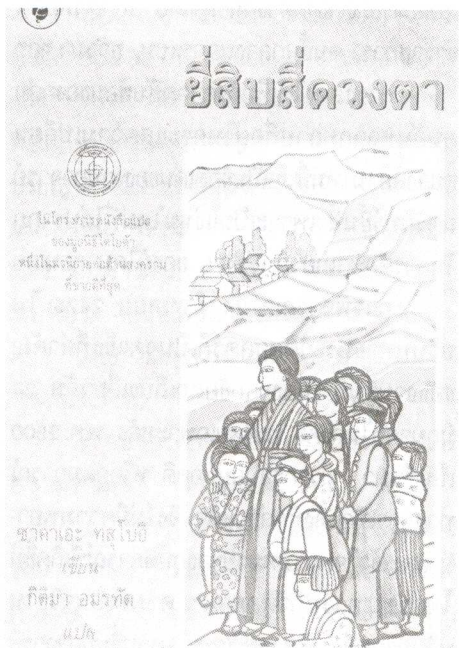
คำอภิปรายทั้งหมดนั้น นำมาสู่ประเด็นที่น่าสนใจว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทยมีศักยภาพในการปรับตัวเพื่อเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้ไม่มากนัก หลังจากประสบความสำเร็จในการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิจากจารีตได้แล้ว รัฐสมบูรณาญาสิทธิไทยก็หมดพลังที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ตนเป็นผู้ก่อตั้ง ในช่วงท้ายๆ หลังรัชกาลที่ 5 ลงมา ชนชั้นนำทางอำนาจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องเป็นอริกับอะไรต่ออะไรที่เกิดขึ้นในสังคมไทยหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นภาษา, การแต่งกาย, แบบแผนพฤติกรรมของคนชั้นกลาง, คนจีน, หนังสือพิมพ์, วิชาเศรษฐศาสตร์ ฯลฯ จนถึงที่สุดแม้แต่ “หลักวิชา” หรือสำนวนของปัจจุบันคือ “วิชาการ” ก็เป็นสิ่งที่ยืนชนนำรับไม่ได้ และพยายามทุกวิถีทางให้ “หลักวิชา” ต้องเป็นรอง “หลักราชการ” ซึ่งเน้นความเชื่อฟัง, ความจงรักภักดี ฯลฯ ทั้งโดยพระบรมราชาวาทและการปูนบำเหน็จในระบอบราชการ

อะไรเป็นเหตุให้รัฐสมบูรณาญาสิทธิไทยมีความอ่อนแอในแง่นี้ อยู่นอกเหนืองานศึกษาของอาจารย์ นครินทร์ แต่งานชิ้นนี้นำมาซึ่งประเด็นที่น่าศึกษานี้ออกมาให้ปรากฏ พร้อมกับประเด็นที่น่าศึกษาอื่นๆ อีกมาก

งานศึกษาชิ้นนี้เป็นความยิ่งใหญ่ จะอยู่ในสถานะที่สูงในวงวิชาการที่สนใจ 2475 ไปอีกนาน

ในท้ายที่สุด ควรกล่าวด้วยว่า อาจารย์ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ในงานชิ้นนี้เลิก “เกร็ง” เสียแล้ว ฉะนั้นการเขียนของท่านในงานชิ้นนี้จึงอ่านสนุก ในบางตอนสนุกระดับ “วางไม่ลง” ด้วย

นิธิ เอียวศรีวงศ์

ยี่สิบสี่ดวงตา

ชาคาโอะ ทสุโบอิ แต่ง
กิติมา อมรทัต แปล
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ร่วมกับสำนักพิมพ์
ประจักษ์ศิลปาคม จัดพิมพ์
2535, 191 หน้า ราคา 70 บาท

นวนิยายเรื่องนี้ เป็นเสมือนข้อพิสูจน์อันทรงพลัง ที่ชี้ให้เห็นถึงความวิปัสสนาและไว้

มนุษยธรรมของสงคราม เป็นนวนิยายที่ทุ่มเทหัวใจแก่สันติภาพ เป็นเรื่องราวที่ติดตามมาจนเจริญเติบโตของเด็ก ๆ ผู้บริสุทธิ์ไร้เดียงสาจำนวนสิบสองคน ตั้งแต่เด็กเหล่านั้นยังอยู่ในวัยอนุบาลไปจนกระทั่งเติบโตใหญ่ขึ้น ในช่วงเวลาอันเต็มไปด้วยบรรยากาศของความอหังการทางการเมืองและค่านิยมอันเลวทราม

เป็นเรื่องราวของ ครูไออิชิ ครูสาวผู้ได้รับรู้ถึงความเชื่อบริสุทธิ์ตามธรรมชาติของเด็ก ๆ นักเรียนของเธอที่แสนจะไร้เดียงสา ทำให้สายใยแห่งความผูกพันอันแนบแน่นระหว่างครูและศิษย์ได้บังเกิดขึ้น และไม่มีวันเปลี่ยนแปลงไปตามสรรพสิ่งทั้งหลายภายนอก...

ในขณะที่กาลเวลาผันผ่านไป ขวบปีที่เหมือนกับความฝัน ณ โรงเรียนในชนบท ก็ถูกลมหนาวเย็นแห่งความเป็นจริงพัดกระเจิดกระเจิงไป จากความยากลำบากของชีวิตแสนเข็ญในชนบท ได้ถูกบรรยากาศอันเร่าร้อนของไฟสงครามพัดกระหน่ำซ้ำลงมาอีก พวกเด็ก ๆ และครูของพวกเขาที่ตื่นขึ้นมาเช้า ๆ จากฝันอันบรรเจิดมาประสบกับโลกอันเข็งกร้าว เต็มไปด้วยเหตุการณ์อันโหดร้ายทารุณ...

นวนิยายเรื่อง ยี่สิบสี่ดวงตานี้ ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาญี่ปุ่นในชื่อว่า นิจูชิโนะอิโดมิ เมื่อปี ค.ศ. 1952 และกลายเป็นนวนิยายขายดีที่สุดในทันที หลังจากนั้นก็ได้รับการจัดทำเป็นภาพยนตร์ซึ่งได้รับการต้อนรับอย่างเกรียวกราว

นี่เป็นนวนิยายที่ยกย่องสันติภาพอย่างลึกซึ้ง โดยอาศัยความเกลียดชังสงครามเป็นพื้นฐาน ทว่า ความเรียบง่ายในการนำเสนอเช่นนี้เอง กลับยิ่งทำให้นวนิยายเรื่องนี้เต็มไปด้วยความบริสุทธิ์และจริงใจ จนบางครั้งเราถึงกับกลืนน้ำตาไว้ไม่อยู่ที่เดียว

นี่เป็นนวนิยายในอุดมคติอีกเรื่องหนึ่ง ที่ทางสำนักพิมพ์ภูมิใจนำเสนอ

สำนักพิมพ์ประจักษ์ศิลปาคม

เพียงความเคลื่อนไหว

ปฏิวัติ 2475 : เบิกฟ้าประชาธิปไตย*

ดร. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

ดร. สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

คุณธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ดร. ธงชัย วินิจจะกุล

ดำเนินการอภิปราย โดย ดร.มนตรี เจนวิทย์การ

คุณธำรงค์ศักดิ์ : เวลาที่ได้ยินคำว่าปฏิวัติรัฐประหาร ในความรู้สึกของคนทั่วไปมักจะคิดถึงวงจรอุบาทว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ ทำการรัฐประหารเมื่อปี 2490 อันนำไปสู่ยุคเผด็จการทหาร ต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารในปี 2500 ก่อให้เกิดยุคทหารราชย์ทหาร ในปี 2534 เมื่อคณะ ร.ส.ช. ล้มรัฐบาล สิ่งที่เกิดตาม

*การอภิปรายเนื่องในโอกาส 60 ปีประชาธิปไตย ระหว่างวันที่ 24-26 มิถุนายน 2535 ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดโดย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ดร. มนตรี : การปฏิวัติสยามในปี 2475 ถูกตีความในหลายแง่มุม ในแง่มุมมองของนักประวัติศาสตร์ที่สนใจพัฒนาการเมืองมองว่าเป็นผลจากพัฒนาการที่เริ่มในสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และกรณี ร.ศ. 130 ในรัชกาลที่ 6 นักประวัติศาสตร์ตีความว่าการปฏิวัติในปี 2475 เป็นเพียงละครทางการเมือง ส่วนผู้ที่ต้องการให้มีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์กล่าวว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี 2475 เป็นการเปลี่ยนมือของผู้ที่มีอำนาจ ไม่ใช่การปฏิวัติเพื่อประชาธิปไตย ผู้ที่สนใจในแง่การมีส่วนร่วมของประชาชนบอกว่าประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในครั้งนั้นแต่ประการใด ฉะนั้นจะถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาธิปไตยไม่ได้ และยังมีผู้วิจารณ์ในแง่ต่างๆ อีกหลายเรื่อง ประเด็นที่น่าสนใจที่จะโยงมาถึงปัจจุบันได้ก็คือ บทบาทของสถาบันกษัตริย์เมื่อเทียบกับปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก บทบาทของทหารและข้าราชการ รวมทั้งพรรคการเมือง นักวิชาการก็เปลี่ยนไป

มาคือยุคทหารราชย์ แต่ถ้ามองย้อนกลับไป ในประวัติศาสตร์จะพบว่ามีการปฏิวัติครั้งหนึ่งที่ไม่ได้เป็นความชั่วร้ายคือ การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบรัฐธรรมนูญ เป็นการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าการปกครองของประเทศครั้งยิ่งใหญ่ การปฏิวัติในปี 2475 ของคณะราษฎรมีความหมายสำคัญคือเป็นการพลิกผันทฤษฎีอำนาจอธิปไตย ที่แต่เดิมเคยเป็นอำนาจสูงสุดของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กลับกลายเป็นของประชาชน

ผู้ที่ทำการปฏิวัติในครั้งนั้น คือกลุ่มคนจำนวน 120 คน ที่รวมตัวกันจัดตั้งคณะราษฎร อันประกอบด้วยข้าราชการทั้งทหารบก ทหาร

เรือ และข้าราชการพลเรือน กลุ่มผู้นำในแต่ละสายเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ และเมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาสู่ประเทศแล้วได้ทำงานในตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน นายร้อยฝ่ายวิชาทหาร ในส่วนของสมาชิกฝ่ายทหารบกที่รองลงมาก็เป็นอาจารย์สอนวิชาทหารเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น หลวงพิบูลสงครามเป็นครูในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก เน้นหนักด้านทหารปืนใหญ่

ฝ่ายทหารเรือ ผู้นำคือ นาวาตรีหลวงสินธุ์สงครามชัย เป็นอาจารย์ในโรงเรียนเสนาธิการทหารเรือ

สายพลเรือมีหลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนกฎหมายเป็นผู้นำ

การที่ผู้นำสายต่าง ๆ ต่างก็เป็นอาจารย์ ทำให้การเผยแพร่ความคิด ความเข้าใจ อุดมคติ ต่อระบบการปกครองแบบใหม่สามารถทำให้แพร่กระจายอยู่ในโรงเรียนในส่วนต่าง ๆ ดังนั้นการตีความว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยกลุ่มคนกลุ่มเดียว ไม่มีการเผยแพร่ สร้างความรู้ ความเข้าใจในระบอบการปกครองหรือปัญหาของประเทศนั้นก็ไม่เป็นความจริง

ในยุคนั้นคนในสังคมไทยมีความไม่พึงพอใจกับความล้าหลังของประเทศเมื่อเทียบกับประเทศตะวันตก ความล้าหลังของประเทศเกิดจากอำนาจในการปกครองประเทศตกไปอยู่ที่คนคนเดียวคือ พระมหากษัตริย์ การแก้ปัญหาคือการหาระบอบการปกครองที่จะมาทดแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งได้แก่ระบอบรัฐธรรมนูญนั่นเอง รัฐธรรมนูญในความหมายเมื่อ 60 ปีที่แล้ว คืออำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ที่ประชาชน ในสมัยนั้นรัฐธรรมนูญได้ครอบคลุมความเป็นประชาธิปไตยไว้แล้ว คณะราษฎรและกลุ่มปัญญาชนในขณะนั้นมองว่าถ้าเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว วิธีการปกครองแบบใหม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญเหมือนกับอารยประเทศได้ ดังนั้นในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เวลา 04.45 น. กลุ่มคณะราษฎรได้นำทหารจากหน่วยบางซื่อมารวมตัวกันที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองและเข้าไปยึดพระที่นั่งอนันตสมาคม

นักวิชาการบางท่านอธิบายว่าได้มีการวางรากฐานที่จะพัฒนาระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว โดยที่คณะราษฎรไม่ต้องทำการยึดอำนาจแต่อย่างใด ในความเป็นจริงกลุ่มผู้ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าใจรูปแบบลัทธิรัฐธรรมนูญ และได้ใช้ในการตั้งอำนาจมรวมศูนย์ที่ผู้ปกครอง เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และสภาที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์ ในปี 2417 หลังจากที่พระองค์ครองราชย์ได้ 6 ปี เป้าหมายที่แต่งตั้งทั้งสองสภานี้ก็เพื่อตั้งอำนาจที่เคยตกอยู่ในมือของขุนนางกลับมาที่พระมหากษัตริย์ หลังจากที่ได้อำนาจสมบูรณและสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระองค์เองแล้ว ก็ทรงปล่อยให้สภานั้นค่อย ๆ ตายไปเองเมื่อขาดการสนับสนุน ต่อมาในปี 2435 รัชกาลที่ 5 ทรงต้องการปฏิรูปการปกครอง ทรงตั้งรัฐมนตรีสภาที่จะเป็นผู้พิจารณาร่างกฎหมาย หลังจากที่มีการปฏิรูปการปกครองเรียบร้อยแล้ว สภานี้ก็ไม่ได้รับการสนับสนุนอีกต่อไป เมื่อถึงรัชกาลที่ 7 หลังจากที่ขึ้นครองราชย์ทรงแต่งตั้งเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ 5 พระองค์เพื่อเป็นอภิรัฐมนตรีสภาเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน อภิรัฐมนตรีสภากลายเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศอย่างแท้จริง มิได้เป็นเพียงที่ปรึกษาเท่านั้น รัชกาลที่ 7 พยายามลดทอน

อำนาจของอภิรัฐมนตรีสภาโดยเสนอให้อัครเสนาบดีเป็นฝ่ายบริหารที่รับผิดชอบโดยตรงต่อพระมหากษัตริย์ แต่ข้อเสนอนี้ไม่ผ่านอภิรัฐมนตรีจนถึงปี 2474 มีเค้าโครงธรรมนูญเบื้องต้น ร่างโดยนายเลมอน บี สตีเวน และพระยาศรีวิสารวาจา เป้าหมายที่แท้จริงของธรรมนูญนี้ก็คือล้มอำนาจของอภิรัฐมนตรีสภา ฉะนั้น การที่รัชกาลที่ 7 ทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นมิใช่เพื่อความเป็นประชาธิปไตย แต่อย่างใด คณะราษฎรจึงต้องทำการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีหลักว่าด้วยเอกราชของประเทศไทย 6 ประการ ที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือเอกราชทางการศาล ศาลการ หลักเศรษฐกิจ การศึกษาหลักความปลอดภัยในชีวิต สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค

ดร. เสกสรรค์ : เท่าที่ผ่านจุดอ่อนประการหนึ่งในการพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 คือมักจะพิจารณาไปที่ความคิดของผู้นำเพียง 2-3 คน แล้วก็นำเสนอเหตุการณ์ดังกล่าวภายใต้ความคิดของผู้นำเพียง 2-3 คนนั้น โดยไม่พิจารณาไปที่พลังของมวลชนที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงนั้น หมายความว่า ความคิดของผู้นำกับของมวลชนที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงอาจจะไม่เหมือนกัน 100% ก็ได้

ดังเช่นกรณีเหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม 2535 ที่ผ่านมานี้ ในขณะที่ผู้นำเสนอว่า 1. ไม่ต้องการพลเอกสุจินดาเป็นนายกฯ 2. ให้มีการวางหลักการใหม่ว่าต่อไปนี้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้งเท่านั้น คือนายกฯ จะต้องเป็น ส.ส. นั่นเอง แต่คนที่มาเดินขบวนบนถนนราชดำเนิน ที่ไปบาดเจ็บล้มตายกันนั้น ไม่น่าจะคิดเช่นนั้นทุกคน หลายคนอาจจะมาด้วยความรู้สึกโกรธเมื่อเห็นท่าทีของรัฐบาลในการแถลงข่าว หรืออาจมาด้วยความรู้สึกอื่น ๆ ซึ่งมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป หรือดังเช่นเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เราคิด พูด เขียนหลายอย่าง แต่มาถึงตรงนี้เราอ้างได้หรือไม่ว่าทั้งหมดที่เราคิด เขียน พูด นั้น เป็นความคิดเป็นความรู้สึกของคนที่มาเข้าร่วมขบวนทั้งหมด ผมคิดว่าผมอ้างไม่ได้

ที่เกริ่นนำมาทั้งหมดเกี่ยวกับความคิดของผู้นำกับผู้ตามนั้น ก็เพื่อจะโยงกลับไปสู่เหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2475 แน่นอนที่เดียวปฏิเสธไม่ได้ว่า ดร. ปรีดี พนมยงค์ พันเอกพระยาพหลพล-

พยุหเสนา รวมทั้งแม้กระทั่งหลวงพิบูลสงคราม นั้น มีความคิดก้าวหน้าหรือพูดง่าย ๆ ก็คือ เป็นนักเรียนนอกที่ปรารถนาจะให้บ้านเมืองมีสิทธิเสรีประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามล่ำพั้งคนคณะนี้ก็ไม่มีความที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ ทว่าต้องอาศัยพลังทางสังคมมาผลักดันให้ความคิดของตนให้ปรากฏเป็นจริงได้ พลังทางสังคมนี้ก็คือนักกลุ่มคนหรือมวลชนที่มีปัญหา ชุมชนหรือกลุ่มใจซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจมิใช่เป็นเรื่องเดียวกับผู้นำก็ได้ แต่ทว่าเป็นเพราะปัญหานั้นจึงได้นำพามวลชนเข้ามาสู่ภายในกระแสเดียวกันกับผู้นำ

ก่อนการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 ย้อนกลับไปสู่สมัยรัชกาลที่ 6 ปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นก็คือปัญหาเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งข้าราชการทหารและพลเรือนเป็นอย่างมาก โดยมีคำอธิบายดังนี้

รัฐบาลในช่วงสมัยดังกล่าวนั้น แม้ว่าจะมีการสร้างระบบข้าราชการสมัยใหม่ (Modern Bureaucracy) แล้วก็ตาม แต่ทว่า concept หรือจินตภาพในการใช้กลไกรัฐเหล่านั้น ยังเป็น concept แบบดั้งเดิม คือโดยจารีตแล้ว องค์พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะผู้บริหารผ่านกลไกรัฐ คือข้าราชการ ในขณะที่พระองค์ก็ทรงอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของกลไกรัฐเหล่านั้นอีกด้วย

พระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณนั้นท่านทรงบริหารบ้านเมืองด้วยความยึดหยุ่นสูงมาก เนื่องจากไม่มีกฎหมายผูกมัดพระราชอำนาจมากมายนัก และในขณะเดียวกันก็มีจารีตเก่าแก่ดั้งเดิมอยู่ประการหนึ่งว่า หากปีไหนข้าวยาก-หมากแพง ฝนแล้ง ก็จะต้องเก็บภาษี (ซึ่งมีหลักฐานมากมายในจดหมายเหตุ)

เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองคลั่งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 บ้านเมืองระส่ำระสายนั้น องค์พระมหากษัตริย์จึงใช้วิธีงดเก็บภาษีชาวนาและในขณะเดียวกันทรงปลดข้าราชการออก อันเป็นการลดค่าใช้จ่ายเพื่อแก้ปัญหาเงินแผ่นดินไม่พอใช้ คือรัฐบาลในขณะนั้นในด้านหนึ่งงดเก็บภาษีชาวนาเพื่อแก้ไขผ่านปรน ความเดือดร้อนของอาณาประชาราษฎร์ ในขณะที่ในอีกด้านหนึ่งก็ลดเงินเดือนข้าราชการและปลดข้าราชการออกซึ่งที่ท่านกระทำเช่นนี้ได้ก็เนื่องจากท่านถือว่ากลไกรัฐหรือข้าราชการ

นั้นเป็นของท่าน เมื่อเงินไม่พอก็ลดเงินเดือนหรือปลดออกเสีย

การแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าวของไทยนั้น ต่างจากในพม่าและในอินโดจีนซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐอาณานิคม คือในขณะที่ไทยใช้วิถีลัทธิชาวนา ในพม่าและในอินโดจีนแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจอันเดียวกันนี้ (ซึ่งเป็นปัญหาทั่วไปในทางสากลในขณะนั้น) โดยวิธีเพิ่มภาษีที่เก็บจากชาวนา ดังนั้นในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านเรามีการลุกฮือขึ้นในชนบท เช่นกบฏชยาขาน ในพม่าและขบวนการโซเวียตเหียนฮานฮะติม ในเวียดนาม ของไทยกลับเป็นกบฏข้าราชการ ในปี พ.ศ. 2475 เนื่องจากใช้วิถีแก้ไขปัญหาทางการคลังที่ไม่เหมือนกัน

การลดข้าราชการ การลดงบประมาณกองทัพ การลดงบประมาณข้าราชการฝ่ายพลเรือน สิ่งนี้ต่างหากที่เป็นพื้นฐานของความไม่พอใจของมวลชน 2475 ดังนั้น เมื่อมีใครมาบอกว่าเราควรจะมีสิทธิเท่าเทียมกับเจ้า เราควรจะมีเสรีภาพ เสมอภาพ ภารดรภาพ ก็รับทันที เพราะมันมีความโน้มเอียงอยู่แล้วในเชิงผลประโยชน์ทางรูปธรรม

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 นั้นมีทั้งด้านที่เป็นผู้นำอุดมคติประชาธิปไตยกับด้านมวลชนที่เข้ามาผลักดันการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้งสองด้านนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกัน แต่เงื่อนไขสถานการณ์นำมาบรรจบกัน

ผลสะท้อน อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 นั้นมีอยู่ 2 ระดับ

ในระดับแรก คือในแง่อุดมคติประชาธิปไตย ซึ่งแน่นอนว่าผู้นำเป็นผู้กำหนด คือคนอย่างหลวงประดิษฐฯ หลวงพิบูลฯ ฯลฯ พวกนักเรียนนอกทั้งหลาย ได้มีการนำเสนอ concept หรือจินตภาพใหม่ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเหตุผลในการดำรงอยู่ของประเทศไทยหลังการเปลี่ยนแปลง

แต่เดิมนั้นรัฐไทย อยู่ในฐานะของผู้คุ้มครองปกป้องรักษาสันติภาพหรือสันติสุขในสังคมก็จริง แต่ทว่ารัฐไทยไม่มีการบริการสังคม ไม่มี concept เกี่ยวกับการบริหารสาธารณะ การงดเก็บภาษีนั้นเป็นยุทธวิธีในการปกครองชนิดหนึ่งเป็นเรื่องที่พสกนิกรทราบซึ่งในพระมหากษัตริย์คุณ รัฐไทยในสมัยโบราณไม่มีพันธะในแง่การที่จะแทรกแซง วนววยเรื่องการพัฒนาประเทศ

ในขณะที่เดียวกันหากหันกลับไปพิจารณาในทางความคิดของนักประชาธิปไตยไทย ไม่เพียงกรณี พ.ศ. 2475 แต่ทั้งกรณีหมอมเห็ลิ่ง ร.ศ. 130 ด้วยนั้น ก็เห็นได้ว่านำเข้า concept ประชาธิปไตยเข้ามาในความหมายที่แตกต่างจากตะวันตกอยู่ประการหนึ่ง นั่นก็คือ concept ที่ให้รัฐเข้าไปอุปถัมภ์สังคม ในตะวันตกนั้น ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของคนที่รวยขึ้นเป็นนายทุน เป็นกรรมสิทธิ์ แล้วจึงทวงสิทธิในการปกครอง และบอกว่ารัฐอย่ามายุ่งกับเขามากนัก มีการจำกัดอำนาจรัฐ

แต่ของไทยนั้นลองไปอ่านดูได้เลย กบฏหมอมเห็ลิ่งกิติ แกลงการณ 2475 กิติ ล้วนแล้วแต่ตั้งคำถามว่าทำไมรัฐไทยที่ผ่านมาไม่ดูแลตรงนั้น ไม่ดูแลตรงนี้ ไม่เข้ามาช่วยเรื่องนั้น เรื่องนี้ ปล่อยให้ประชาชนทุกข์ยาก ไร้การศึกษา กล่าวโดยสรุปก็คือในแง่อุดมคติประชาธิปไตยนั้น ได้มีการทำเอาประชาธิปไตยตะวันตกเข้ามาแปรเปลี่ยนเป็นระบบอุปถัมภ์ขนาดใหญ่ระดับชาติ กลายเป็นเหตุผลของการดำรงอยู่ของรัฐไทยหลังการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 เป็นมรดกตกทอดของการเปลี่ยนแปลง ในปี พ.ศ. 2475

ระดับที่สอง นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงในทางความคิดอุดมคติประชาธิปไตยแล้ว ผลสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 ก็คือการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจในสังคม แน่นอนที่เดียวสถาบันพระมหากษัตริย์แปรเปลี่ยนเป็นสถาบันที่อยู่นอกเหนือการเมือง ในขณะที่ผู้ที่ขึ้นมามีอำนาจครอบงำแทนนั้นหาใช่ประชาชนไม่ แต่ทว่าเป็นข้าราชการ

หากตรวจสอบดูงบประมาณที่เปลี่ยนไปหลัง พ.ศ. 2475 ก็จะพบว่างบประมาณกองทัพนั้นขึ้นสูงขึ้นเป็นอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่ปัญหาเรื่องการเงินต่าง ๆ ยังไม่ลงตัว ในขณะที่งบประมาณส่วนพระมหากษัตริย์ถูกตัดลงเหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น งบประมาณส่วนนี้ซึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ขึ้นถึง 30-40% แต่มาถึงหลัง 2475 เหลือเพียงแต่แค่ 1% หรือต่ำกว่านั้น ส่วนงบข้าราชการทหารและพลเรือนขึ้นมา 30-40% ของงบประมาณทั้งหมด ตรงนี้จึงบอกว่ายึดอำนาจไปเพื่อใคร

ที่นี้การขึ้นมามีอำนาจของระบบราชการในฐานะแหล่งผลิตผู้นำระดับชาติ เมื่อรวมเข้ากันกับระบอบประชาธิปไตยเชิงอุปถัมภ์ก็ถือเป็น

อุดมการณ์ที่เป็นลูกนอกสมรสของ 2475 คือ อุดมการณ์ผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นกระแสธารหลักตลอด 60 ปีที่ผ่านมา คือ 1. ต้องเป็นประชาธิปไตย 2. รัฐต้องอุปถัมภ์ค้ำจุนประชาชนทุกเรื่อง ซึ่งลักษณะเช่นนี้เหมาะกับสภาพจิตแบบกองทัพ แบบข้าราชการ

บ่าบัดทุกข์ บำรุงสุข คำขวัญนี้เข้ามา patterize ประชาธิปไตยซึ่งจะไม่เห็นคำขวัญแบบนี้ในโลกตะวันตก และในขณะที่เดียวกันลักษณะเช่นนี้ก็เหมาะสมกับสภาพจิตของคนไทยในสังคมกสิกรรมอีกด้วย เพราะฉะนั้น หากถามว่าตลอด 6 ปีที่ผ่านมาจริงเป็นเช่นนี้ ไม่ใช่จะต้องไปโยนความคิดให้กับใครคนใดคนหนึ่ง อันที่จริงเป็นเรื่องของสังคมไทยทั้งหมด ที่สอดคล้องกันทั้งในทางความคิด ทั้งในทางตุลาการที่เป็นจริงในสังคม มรดกของ 2475 ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความคิดประชาธิปไตยกับความคิดอุปถัมภ์ค้ำจุนและพลังข้าราชการได้ตกค้างมาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังปี พ.ศ. 2500 เรื่อยมาจากการใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 7 ในปัจจุบันได้สร้างชนชั้นกลางขึ้นมา ซึ่งก็คือคนมีเงินมีทองที่เติบโตขึ้นมาในระบบทุนนิยม เป็นคนธรรมดา ๆ ที่มีความรู้และมีพลังทางเศรษฐกิจขึ้นมา ซึ่งอย่าด่วนไปตั้งสมการว่าหมายถึงคุณธรรมที่สูงส่งอะไร แต่หมายแต่เพียงว่าได้มีพลังใหม่ที่ขึ้นมาทำพลังเก่า ในทำนองเดียวกับที่พลังข้าราชการได้ขึ้นมาทำลายพลังของสถาบันพระมหากษัตริย์เมื่อปี พ.ศ. 2475

คำถามที่จะทิ้งท้ายไว้ก็คือ ในปี พ.ศ. 2475 นั้น พลังข้าราชการได้ขึ้นมาทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีความปรารถนาความต้องการอย่างหนึ่ง แล้วผู้นำได้เสนอความคิดประชาธิปไตยเป็นอาวุธทางความคิดทำลายความชอบธรรมของระบอบการปกครองเดิม ปัจจุบันนี้เรามีชนชั้นกลางขึ้นมา มีผลประโยชน์มีความต้องการในชีวิตมากมาย ซึ่งเมื่อสำรวจไปแล้วก็ไม่ได้มีความต้องการอะไรที่เกี่ยวข้องประเทศชาตินักหนา เช่น ต้องการรถคันที่ 2 ต้องการบ้าน resort ต้องการเงินเดือนขั้นต้น 50,000 บาท และเมื่อชนชั้นกลางต้องการอำนาจขึ้นมาใช้ concept เกี่ยวกับ 2475 มาทำลายลูกหลานของ 2475 เอง

ปัญหาอยู่ที่ว่าผู้นำของชนชั้นกลางอยู่ที่ไหน และมวลชนของชนชั้นกลางในการต่อสู้อยู่ที่ไหน ถ้าหากไม่จับตรงนี้ให้ชัดเจน ก็จะพบกับปัญหาเดียวกับ พ.ศ. 2475 คือมีการเสนออะไรที่เป็นอุดมคติสูงมาก แต่ท้ายที่สุดคนอีกกลุ่มหนึ่งต่างหากที่ขึ้นมาครองอำนาจในนามของอุดมคตินั้นแล้วก็เริ่มผลิโตะโรที่เพี้ยน ๆ ตามหลังกมา

ดร. มนตรี : แนวความคิดต่าง ๆ ที่ ดร. เสกสรรค์นำเสนอที่น่าสนใจมาก และสามารถทำให้มองเห็นประเด็นปัญหาอะไรหลายประการที่เดี่ยวว่าต่อไปประชาธิปไตยซึ่งจะต่อจากช่วงของคุณอนันต์นั้นจะเป็นอย่างไร เรามาจะต้องเริ่มคิดเหมือนกันว่า เราจะไปสู่อำนาจอีกครั้งหนึ่งหรือไม่ ขอเชิญ ดร. สมศักดิ์ ครับ

ดร. สมศักดิ์ : หัวข้อในลักษณะเช่นนี้ ถ้าจะอภิปรายจริง ๆ แต่ละคนก็ต้องใช้เวลาเป็นชั่วโมง ๆ จึงจะเข้าถึงแก่น แต่การอภิปรายครั้งนี้ให้เวลาแต่ละคนเพียง 20 นาที หรืออย่างมากก็ครึ่งชั่วโมงเท่านั้น จึงเป็นเงื่อนไขจำกัดในการพูดอย่างมาก เพราะฉะนั้น ในที่นี้จะเสนอกลุ่มของข้อเสนอจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 เป็น a set of proposal หรือ a set of thesis ซึ่งข้อเสนอหลายประการคงไม่มีเวลาพอที่จะขยายความ หรือ defense

นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง คือ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ มักจะกล่าวคำอุปมาอุปไมยหนึ่งว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเราจะเข้าใจได้ก็ด้วยการเปรียบเทียบ ซึ่งตีความได้ว่า เวลาเราจะประเมินตัดสิน วินิจฉัยอะไรสักอย่างหนึ่งว่าดี ไม่ดี นั้นขึ้นอยู่กับว่าเรามีบรรทัดฐานอย่างไร คือเราเอาสิ่งนั้นไปเปรียบเทียบกับอะไร เพราะฉะนั้นก่อนที่จะประเมินเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2475 ก็จะต้อง set บรรทัดฐานขึ้นเสียก่อน โดยในที่นี้จะ set บรรทัดฐานด้วยการนิยามประชาธิปไตย ดังนี้

ประการแรก คือนิยามอย่างกว้างประชาธิปไตยก็จะหมายถึง ประชาชนปกครองตัวเอง self-government of the people นิยามอย่างกว้างนี้ไม่ค่อยมีประโยชน์ที่จะนำมาวัด 2475 เพราะไม่มีที่ไหนในโลก หรือสังคมไหนในโลกบรรลุถึงบรรทัดฐานอย่างนี้

ประการที่สอง คือนิยามอย่างแคบ ที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในที่นี้ และเป็นนิยามที่คนทั่ว ๆ ไปใช้กันอยู่ นั่นก็คือนิยามตามระบอบรัฐที่ก่อกำเนิดขึ้นในประเทศตะวันตก อันเรียกกันว่าประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะเด่น ๆ 3-4 ประการ คือ

1. ส่วนที่ได้รับการเลือกตั้งของรัฐ มีอำนาจเหนือกว่าส่วนอื่น ๆ กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ รัฐสภาควบคุมข้าราชการประจำ

2. ปกครองโดยกฎหมาย (the rule of Law)

3. ทุกคนมีความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย

4. การมีส่วนร่วมของประชาชน การที่ระบอบรัฐในประเทศประชาธิปไตยตะวันตกเป็นประชาธิปไตยแบบนี้ได้นั้นมีปัจจัยหลายประการ แต่ปัจจัยหนึ่งที่เป็นหัวใจที่พยางค์ระบอบรัฐแบบนี้ได้ก็คือ ประชาชนในสังคมตะวันตกมีความสามารถที่จะรวมตัวและจัดตั้งกันขึ้นเป็นชนชั้นได้ โดยเฉพาะชนชั้นใหญ่ 2 ชั้น คือชนชั้นนายทุน หรือชนชั้นธุรกิจ กับชนชั้นแรงงาน ผลก็คือทำให้รัฐในประเทศตะวันตกเหล่านี้กลายเป็นเวทีที่กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มชนชั้นหลักดังกล่าวใช้เป็นเวทีในการเสนอข้อเรียกร้องของตน และต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของตน

ลักษณะเช่นนี้สะท้อนออกมาในการเมืองของยุโรปตะวันตกในรูปของประชาธิปไตยแบบ classic นั่นก็คือ การต่อสู้ระหว่างพรรค 2 ประเภท คือพรรค conservative หรือบางแห่งเรียกว่า Liberal หรือ Christian Democrat กับพรรคที่ถูกเรียกรวม ๆ ว่า พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democrat) หรือบางแห่งอาจเรียกว่า พรรค Labour ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะที่กำหนดการเมือง หรือรัฐของยุโรปตะวันตกในระยะประมาณ 100 ปีที่ผ่านมาอย่างเห็นได้ชัด

ข้อเสนอในที่นี้ก็คือ แม้กระทั่งในบรรทัดฐานประชาธิปไตยแบบตะวันตก หรือประชาธิปไตยแบบรัฐสภานี้ ประเทศไทยก็ไม่สามารถจะบรรลุถึงได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็มิสาเหตุปัจจัยหลายประการเช่นเดียวกัน แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดก็เป็นเช่นเดียวกับปัจจัยที่พยางค์ระบอบประชาธิปไตยตะวันตกไว้ แต่เป็นไปในทางตรงกันข้ามกัน นั่นก็คือ ประชาชนไทยไม่สามารถรวมตัวกันขึ้นเป็นชนชั้นได้ นี่เป็นข้อเสนอที่ใหญ่โตมาก ซึ่งต้องใช้เวลาอธิบายมาก แต่เนื่องจากเวลาจำกัดจึงขอเสนอข้อพิสูจน์เป็นประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง คือเรื่องชนชั้นกลาง ซึ่งมีการพูดมากมายเหลือเกินในระยะหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ในทางตรงกันข้ามข้อเสนอใน

ที่นี้ก็คือที่เห็นกันอยู่ในสังคมไทยขณะนี้ไม่ใช่เป็นการเติบโตของชนชั้นกลาง สิ่งที่กำลังเห็นเติบโตในสังคมไทยขณะนี้ก็คือ วิถีชีวิตแบบทุนนิยมไม่ใช่ชนชั้นกลางและสำหรับผู้ที่ต้องการถกเถียงนั้นคงจะต้องตอบคำถามเสียก่อนว่า หากสังคมไทยมีการเติบโตของชนชั้นกลาง อะไรเป็นองค์กรหรือพรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนของชนชั้นนี้ และอะไรคือนโยบาย หรือผลประโยชน์ หรือความเรียกร้องต้องการของชนชั้นนี้

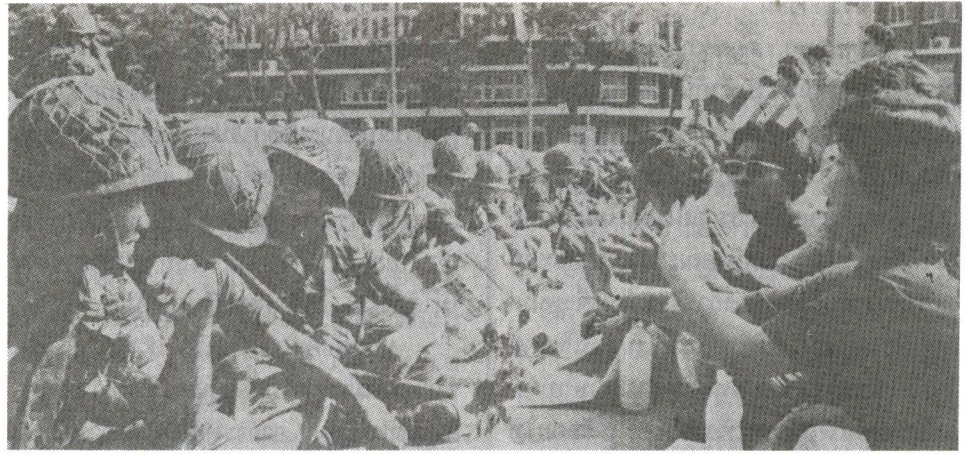
ประเด็นที่สอง ที่ขอเสนอขึ้นมาเป็นข้อพิสูจน์ถึงการที่ประชาชนไทยไม่สามารถรวมตัวขึ้นเป็นชนชั้นได้ นั่นก็คือ เหตุการณ์เมื่อเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา ซึ่งในอันที่จริงแล้วมีหลายด้านของกรณีนี้ที่มาสับสนุนข้อเสนอดังกล่าว แต่ในที่นี้ขอยกมาเพียงประเด็นเดียวนั้นก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าผู้นำในเหตุการณ์ดังกล่าวบางคนซึ่งเป็นอดีตข้าราชการทหาร-พลเรือนชั้นผู้ใหญ่ แต่ละคนมีอดีตที่ต่อต้านประชาธิปไตยมายาวนานตลอดทศวรรษที่ผ่านมา จนกระทั่งไม่กี่ปีมานี้เองที่คนเหล่านี้สามารถปรากฏตัวขึ้นในฐานะผู้นำประชาธิปไตย ประเด็นนี้เป็นข้อสนับสนุนสมมติฐานที่ว่าประชาชนไทยไม่สามารถที่จะรวมกันขึ้นเป็นกลุ่มชนชั้นได้เป็นอย่างดี

อาจมีบางท่านโต้แย้งว่า

ประการที่หนึ่ง คนเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ประวัติการต่อต้านประชาธิปไตยของคนเหล่านี้ไม่นับ ข้อโต้แย้งนี้คงใช้ไม่ได้ เพราะมีเขื่อนนั้นอีก 7-8 ปี คนอย่างพลเอก สุจินดาและคนอื่น ๆ ก็อาจสามารถขึ้นมาเป็นผู้นำประชาธิปไตยได้ หรือพลเอกถนอม-ประภาส ก็อาจสามารถขึ้นมาได้ด้วยตรรกเดียวกัน

ประการที่สอง มีเสียงโต้แย้งในสื่อมวลชนว่า “ผม” หรือ “เรา” เขาร่วมในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม โดยไม่เกี่ยวกับพลตรีจำลองหรือพลเอกเขาวลิต จนถึงกับกล่าวกันอย่างกว้างขวางว่า การเคลื่อนไหวครั้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับพลตรีจำลอง และพลเอกเขาวลิต คนที่พูดเช่นนั้นแน่นอนที่ว่ามีความจริงใจ อย่างไรก็ตามขอให้พิสูจน์ด้วยการกระทำไม่ใช่ด้วยความตั้งใจหรือคำพูด

ข้อพิสูจน์ที่ว่าประชาชนไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยการกระทำไม่สามารถเคลื่อนไหวอย่างป็นอิสระได้โดยปราศจากผู้นำเหล่านี้ และประเด็นที่สำคัญก็คือไม่สามารถรวมตัวกันขึ้นเป็นองค์กรและรับดอกผลของการต่อสู้ของตัวเองได้

แต่ปรากฏว่าดอกผลของการต่อสู้ได้กลับไปตกกับบุคคลที่เรียกกันว่า ผู้นำ เหล่านี้

ประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นข้อพิสูจน์ของข้อเสนอที่ว่าประชาชนไม่สามารถรวมตัวกันก่อตั้งขึ้นเป็นกลุ่มพลังอิสระ หรือที่เรียกว่าชนชั้นได้ เพราะฉะนั้นระบอบการเมืองหรือระบอบของรัฐไทย หรือสิ่งที่เรียกว่าประชาธิปไตยนั้นเป็นได้สูงสุดก็เพียงประชาธิปไตยแบบไทย ๆ อันมีลักษณะ 2 ประการ คือ 1. มีลักษณะบนลงล่าง และ 2. มีลักษณะบนตัดขาดจากล่าง ผลที่ตามมาก็คือการเมืองเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำเน่า” การเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้กันภายในกลุ่มชนชั้นนำข้างบนด้วยตนเอง เต็มไปด้วยการคอร์รัปชัน การโยกย้ายพรรคเปลี่ยนพรรค วันนี้เป็นพรรคนี้ ค่ำกันเกือบฆ่ากันตาย วันรุ่งขึ้นกลายเป็นอยู่พรรคเดียวกัน

และหากพูดกันอย่างที่เป็นทฤษฎี หรือเป็นหลักการขึ้นมาสักเล็กน้อย การเมืองไทยน่าจะมีพัฒนาการไปในทิศทางเดียวกับระบอบรัฐของญี่ปุ่น ซึ่งผมไม่ถือว่าการเมืองแบบญี่ปุ่นหรือระบอบรัฐแบบญี่ปุ่นเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตก กล่าวคือในทางปฏิบัติแล้วระบอบรัฐแบบญี่ปุ่นเป็นแบบพรรคเดียว (one part system) ปกครองโดยพรรค L.D.P. หรือ Liberal Democratic Party ซึ่งมีบางท่านเคยพูดติดตลกว่า neither Liberal nor Democratic nor Party คือไม่ใช่ทั้งเสรี ไม่ใช่ทั้งประชาธิปไตยและก็ไม่ใช่ทั้งพรรคด้วย ซึ่งก็เป็นข้อเท็จจริง

ในสมัยก่อนนั้นประเทศไทยมีสองพรรคคือพรรคทหารอีกพรรคหนึ่ง ในอนาคตเชื่อว่า จะพัฒนาไปสู่ระบอบพรรคเดียว พรรคเดียวที่พูดถึงนี้ก็คือ พรรครัฐบาล ซึ่งอันที่จริงก็มี

พัฒนาการมารวม 1 ทศวรรษแล้ว เป็นระบบพรรคเดียวในความหมายที่ว่าทุกพรรคพยายามจะเป็นพรรครัฐบาล และโดยแท้ที่จริงแล้วพรรคการเมืองต่าง ๆ ของไทยไม่มีความแตกต่างกันในแง่นโยบาย หรือทางเศรษฐกิจสังคมอะไรเลย เพราะประชาธิปไตยแบบไทยเป็นการเมืองที่ตัดขาดจากฐานทางสังคม และฐานทางเศรษฐกิจเป็นการเมืองในระบบผู้นำด้วยกันเอง ความแตกต่างระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ จึงไม่มีโดยรวมแล้วรัฐบาลแบบนี้จึงยังคงเป็นรัฐบาลพรรคเดียว คือพรรครัฐบาล

ที่ได้ set บรรทัดฐานมายืดยาวนั้นนั่นเพื่อที่จะนำเข้าสู่เหตุการณ์ 2475 แต่ขอสรุปไว้ในที่นี้ด้วยว่า เช่นเดียวกันกับที่ในระยะหลัง ๆ นักวิชาการทั่ว ๆ ไปยอมรับว่า feudalism นั้น Unique หรือเป็นหนึ่งเดียวในยุโรปตะวันตกเท่านั้น ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาก็มีลักษณะแบบเดียวกัน คือเป็นหนึ่งเดียวในยุโรปตะวันตกเช่นกัน ปัญหาที่คือ นักทฤษฎี นักวิชาการ และประชาชนทั่วไปยังคงใช้มาตรฐานแบบตะวันตกมาอธิบายการเมืองไทย ซึ่งอธิบายไม่ได้

แต่สำหรับในที่นี้ใคร่ขอเสนอว่า หากแม้เหตุการณ์ พ.ศ. 2475 มาเกิดขึ้นในขณะนี้ในขณะที่มีสิ่งที่เรียกกันว่า “ชนชั้นกลาง” จำนวนมาก การสร้างประชาธิปไตยระบบรัฐสภาแบบตะวันตกก็คงจะล้มเหลว โดยบรรทัดฐานของตะวันตกแล้วสังคมไทยไม่ว่าจะใช้ความพยายามอย่างไรก็ไม่สามารถบรรลุสิ่งนั้นได้ ในแง่ของการวิพากษ์วิจารณ์ พ.ศ. 2475 นั้น ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าต่อไปให้คณะราษฎรไม่ทำความผิดพลาดเลยก็ไม่สามารถสร้างระบอบรัฐสภาได้ แต่ข้อเท็จจริงแล้วคณะราษฎรได้ทำผิดพลาด

ใหญ่บางประการขึ้น

ประการแรก คณะราษฎรไม่ใช่พรรคการเมือง ไม่ใช่กลุ่มที่รวมตัวกันในลักษณะพรรคการเมืองตามความหมายสมัยใหม่ คณะราษฎรมีแต่เป้าหมายไม่มีนโยบาย มีแต่เป้าที่จะโค่นระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่มีนโยบายและเท่าที่ศึกษามา แม้แต่ชื่อคณะราษฎรและหลัก 6 ประการนั้นก็เพียงการคิดของปรีดี พนมยงค์เพียงคนเดียว เพราะฉะนั้นในเชิงนโยบายในเชิงแผนงานทั้งหมดพูดกันตามภาษาที่คนสมัยนั้นพูดก็คือ “ยกให้อาจารย์” คือยกให้ปรีดี พนมยงค์ เพราะฉะนั้นในแง่ที่ว่าจะพูดว่าความผิดพลาดของคณะราษฎรเป็นความผิดพลาดของปรีดี พนมยงค์เป็นหลักก็คิดว่าน่าจะพูดได้ในความหมายที่ว่าปรีดี พนมยงค์เป็นตัวหลักในการรับผิดชอบในเชิงนโยบาย และในเชิงแผนของคณะราษฎร

ประการที่สอง เป็นข้อผิดพลาดใหญ่ซึ่งมีผลให้ประวัติศาสตร์หลังการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 อาจเปลี่ยนไปได้ นั่นก็คือความผิดพลาดในการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ และในที่นี้ใครขอเสนอว่า ตรงกันข้ามกับข้อเสนอจำนวนหนึ่งที่ว่าปรีดี เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจเพราะถูกขอร้อง หรือบางท่านอาจจะไปไกลถึงกับว่าถูกหลอกโดยฝ่ายเจ้า ที่จริงแล้วปรีดี พนมยงค์มีความเห็นที่จะผลักดันให้มีเค้าโครงการนี้ตั้งแต่ต้น ตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียอีก

ที่นี้ข้อผิดพลาดก็คือเค้าโครงการนี้เป็นเค้าโครงการซึ่งถ้าหากยืมภาษาสมัยใหม่มาใช้ก็คือมีลักษณะ “ซ้ายจัด” โดยเนื้อหาของเค้าโครงการก็คือ การ force collectivization หรือการบังคับให้ชาวนาเข้ากลุ่ม รวมหมู่ ซึ่งเชื่อว่าเป็นอิทธิพลที่ปรีดี พนมยงค์ ได้มาจากการมอง “ความสำเร็จของโครงการ 5 ปี ฉบับแรกของสตาลิน” เป็นเค้าโครงการซ้ายจัดแบบ stalinism ซึ่งไม่สามารถนำมาปฏิบัติใช้ในประเทศไทยได้

ก่อนที่โครงการที่จะถูกทำให้ฟ่ายแพ้ ปรีดี พนมยงค์ ได้พยายามที่จะผลักดัน ยืนกรานอย่างยั้ง ซึ่งถ้านำมาใช้ผลเสียจากความพยายามผลักดันโครงการนี้จะมีอย่างน้อย 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง คือทำให้ความสัมพันธ์หรือพันธมิตรที่ไม่มั่นคงอยู่แล้วกับเจ้า รวมทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่คลอนแคลนมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง เมื่อโครงการนี้ฟ่ายแพ้

ได้ทำให้ปีกฝ่ายพลเรือน (ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ปรีดี พนมยงค์) สูญเสียกำลังภายในคณะราษฎรลงไป คือหากใครเปรียบเทียบบทบาทของคณะราษฎรหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ จะเห็นว่าปีกที่มีบทบาทที่สุดคือปีกนี้ แต่การฟ่ายแพ้ในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจทำให้ปีกนี้ทั้งปีกหมดบทบาทลงไปแล้วก็เป็นการปูทาง (ซึ่งอาจโดยไม่ได้ตั้งใจ) ให้ปีกทหารขึ้นสู่อำนาจ

หากตั้งคำถามในเชิง if คือ ถ้าปรีดี พนมยงค์ไม่พยายามผลักดันเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมา อาจจะพูดได้ว่ามีความเป็นไปได้ที่จะหลีกเลี่ยงระบอบรัฐทหารแบบ 2490 แล้วประเทศไทยอาจจะมึระบอบการเมืองแบบของอินเดีย หรือมาเลเซีย (ซึ่งมีโซ่ประชาธิปไตยแบบตะวันตก) ก็ได้

ดร. มนตรี : ดร. สมศักดิ์ได้ตั้งข้อสมมติฐานว่าประเทศไทยไม่สามารถเป็นประชาธิปไตยได้ เพราะเราไม่สามารถรวมตัวเป็นชนชั้นอิสระเป็นพลังอิสระได้ และเรื่องชนชั้นกลางที่พูดกันมากนั้น ดร. สมศักดิ์เองปฏิเสธ และเสนอว่าเป็นวิถีชีวิตแบบทุนนิยมเท่านั้น ขอเชิญ ดร. ธงชัย วินิจจะกูล ครับ

ดร. ธงชัย : วันนี้ไม่ได้เตรียมมาเพื่อตอบโต้ทฤษฎี 2475 หรือข้อเสนออะไรทั้งสิ้น หากทว่าที่เตรียมมาคือประเด็นต่าง ๆ 3 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรกนั้นก็คือ จะโยง พฤษภาคม 2535 กับมิถุนายน 2475 ได้อย่างไร ประเด็นที่สอง คือ ประชาธิปไตยคืออะไรในประวัติศาสตร์การเมืองไทย 60 ปีที่ผ่านมา ส่วนจะตรงกับมาตรฐานตะวันตก ตะวันออก หรือมาตรฐานใดก็ตามไม่อยู่ในประเด็น ประเด็นที่สามเป็นเหมือนกับเชิงข้อเสนอหรือฝากให้คิด ซึ่งตั้งหัวข้อไว้ว่า ประชาธิปไตย มีโซ่เพียงแค่อำนาจและการเลือกตั้ง

ประเด็นแรก จะโยง พฤษภาคม 2535 กับ มิถุนายน 2475 ได้อย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือจะเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อเดือน พฤษภาคม 2535 ได้อย่างไร ก่อนอื่นทีเดียวเห็นด้วยกับคุณสมศักดิ์ และที่จริงอาจารย์เสน่ห์ ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น คือเรื่องชนชั้นกลางซึ่งผมอยากจะทำอันลงไปโน้ใจอาจารย์เสน่ห์ว่าไม่มีใครหาค่าจำกัดความของชนชั้นกลางได้ อาจารย์เสน่ห์ต้องหาจำกัดความของชนชั้นกลางก็เพื่อจะให้ไปค้นคว้าจริง ๆ แล้วคำนิยามเกี่ยวกับชนชั้นกลางยังมีอีกมากมาย

เพราะฉะนั้นจึงเห็นด้วยกับคุณสมศักดิ์ที่ว่าชนชั้นกลางนั้นไม่ทราบว่ามีองค์กรนำอยู่ที่ไหน แต่ก็คงจะแตกต่างจากคุณสมศักดิ์ในประเด็นที่ว่าก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าในโลกนี้ใครสามารถให้คำนิยามชนชั้นกลางได้บ้าง และก็ไม่ทราบอีกว่า ประเทศที่เชื่อว่ามีการเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชนชั้นกลาง เช่น สหรัฐอเมริกา หรือประเทศอื่น ๆ นั้น พรรคการเมืองในประเทศเหล่านี้เป็นพรรคที่เป็นตัวแทนของชนชั้นกลางจริงหรือเปล่า หรือถ้าจริงหมายความว่าอย่างไร ใครเป็นองค์กรนำของชนชั้นกลางในประเทศเหล่านี้ ...ไม่แน่ใจว่าเราจะพบ ดังนั้น ผมจึงขอใช้คำนี้ต่อไปเพราะคลุมเครือดี

ปีนี้ พ.ศ. 2535 นอกจากจะเป็นวาระครบ 60 ปีประชาธิปไตยแล้ว ยังเป็นปีที่ครบ 100 ปีการปฏิรูปซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงใช้เวลาหลายปีจนกระทั่งปี พ.ศ. 2435 เป็นเสมือนหลักหมายที่บอกได้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ขึ้นในรัฐไทย ซึ่งมี 2 ด้านคือ ด้านหนึ่งเป็นการรวมศูนย์อำนาจจากระบบกึ่งเมืองที่กระจัดกระจายและไม่เป็นเอกภาพให้เป็นระบบที่รวมศูนย์อยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนอีกด้านหนึ่งก็คือการสถาปนารัฐบาลกลางชนิดใหม่ขึ้นมา พูดอย่างรวบรัดที่สุดก็คือการสถาปนาระบบราชการสมัยใหม่ขึ้นมานั่นเอง

ที่โยงย้อนจาก 60 ปีไปจนถึง 100 ปีก็เนื่องจากพิจารณาว่า 2475 นั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงนับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และพอมมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ชนชั้นนำก็ปรับตัวนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาใช้ในสังคมไทย เทคโนโลยีสมัยใหม่นี้ก็คือ รัฐระบบราชการ

ชนชั้นนำไทยไม่ว่าจะเป็นเจ้าหรือขุนนางนำเอาระบบนี้เข้ามาใช้เพื่อยึดอายุ หรือเพื่อปรับปรุงระบบการปกครองของตัวเอง จนกระทั่งสามารถบรรลุถึงสิ่งที่เรียกว่าสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้อย่างจริงจังเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้เอง คือสามารถรวมศูนย์อำนาจและมีอำนาจเหลือเกินกว่ารัฐแบบดั้งเดิมของไทยที่เป็นมาก่อนหน้านี้

เทคโนโลยีสมัยใหม่นี้เป็นไปได้ก็โดยการก่อสร้างระบบราชการขึ้นอย่างขนานใหญ่ ระบบราชการแบบนี้เป็นระบบราชการแบบที่เรียกกันว่า Weberian ในความหมายที่ Max Weber

พยายามบอก มีการแบ่งสรรตามหน้าที่ ในขณะที่ระบบปกครองของไทยแต่เดิมปกครองด้วยตัวบุคคล หมายความว่าแต่ละคนจะถือเอางานด้านหนึ่ง หรือบางครั้งก็ถือเอาดินแดนส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของตน แต่มาถึงช่วงขณะที่กำลังพูดถึงอยู่นี้ ระบบราชการได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นดังที่เห็นทุกวันนี้ มีการทรวงทบวง กรม แบ่งสรรกันตามหน้าที่มีคนต่าง ๆ ผลัดเวียนกันไปเป็นเจ้ากระทรวง ทบวง กรม

ภายในระบบราชการดังกล่าวนี้ เสาหลักที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ด้วยภาวะความขัดแย้งทางการเมืองภายใน รวมทั้งด้วยความตื่นตระหนกต่อการคุกคามของต่างชาติในขณะนั้น เสาหลักนี้ก็คือ กองทัพอากาศ อีกนัยหนึ่งก็คือว่า มีทางเลือกมากมาย (ถ้าหากไม่พูดถึงบริบททางประวัติศาสตร์) ที่จะสร้างระบบราชการให้มืองค์ประกอบต่าง ๆ สมดุลมากยิ่งขึ้น แต่ภายใต้ความขัดแย้งทางการเมืองภายในของสยามเองและภายใต้ความตื่นกลัวจากการคุกคามของต่างชาติ รัฐไทยภายใต้การปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้สร้างกองทัพขึ้นมาเป็นเสาหลัก หมายถึงทั้งงบประมาณ ทั้งความเพียรพยายาม กำลังแรงกาย กำลังสติปัญญาได้ทุ่มลงไปในการสร้างสรรค์กองทัพคนจำนวนมากถูกผนวกเข้ามาเพื่อสร้างกองทัพสมัยใหม่ ซึ่งขึ้นตรงกับรัฐสมัยใหม่ คือขึ้นตรงต่อพระองค์เอง

เพราะฉะนั้น ในขณะที่สังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่รัฐไทยสร้างขึ้นก็คือ กลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มหนึ่ง นอกเหนือจากระบบการเมือง (ไม่ใช่จากระบบราชการ) กลุ่ม

พลังกลุ่มนี้ก็คือ ข้าราชการ คุณสมศักดิ์บอกว่า มีนักวิชาการหลายท่านเรียกคนกลุ่มนี้ว่า เป็นชนชั้นกลาง เราจะเรียกก็ได้ ไม่เรียกก็ได้ แต่ถ้าเรียกกันให้ชัด ๆ ก็คือ กลุ่มพลังก่อนหน้าที่มีอำนาจควบคุมตำแหน่งต่าง ๆ กลไกต่าง ๆ ในระบบการเมืองนั้น เป็นกลุ่มเจ้าและขุนนาง ซึ่งถึงแม้จะตั้งระบบราชการขึ้นมาเป็นกลไกของตน ก็ปิดกั้นไม่ให้คนในระบบราชการที่สร้างขึ้นใหม่ไต่เต้าขึ้นไปหรือสามารถมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างจริงจังได้

เพราะฉะนั้น เหตุการณ์ ร.ศ. 130 และ พ.ศ. 2475 นั้น สิ่งที่พวกเขาหรือข้าราชการเรียกร้องก็คือ ดีโมคราซี หรือถ้าจะย้อนไปก่อนหน้านั้นสิ่งที่ปัญญาชนอย่างเทียนวรรณเรียกร้อง เขาใช้ทับศัพท์ว่า ปาเลเมนต์ ดีโมคราซี โปลิติกัลปาร์ตี เพราะเขาไม่มีศัพท์ไทยจะใช้ แม้แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อจะทรงตอบสนองคำกราบบังคมทูลต่าง ๆ พระองค์ท่านก็ยังคงใช้ทับศัพท์ คือ เดโมคราซี โปลิติกัลปาร์ตี ปาเลเมนต์ เพราะไม่มีคำศัพท์ในภาษาไทย

ถ้าหากจะมองย้อนกลับไป เรียกได้อย่างง่าย ๆ ว่าคนกลุ่มนั้น (หมายถึงข้าราชการในระบบราชการ แต่อยู่นอกระบบการเมือง) ซึ่งเป็นพลังใหม่ ๆ ทางสังคมได้เรียกร้องประชาธิปไตย และไม่น่าจะแปลกถ้าจะใช้คำ ๆ นี้ คือเรียกร้องประชาธิปไตย ถ้าหากจะไม่นำคำนิยามเสียก่อนว่าประชาธิปไตยแปลว่าอะไร ปลอ่ยให้คำ ๆ นี้อยู่ในเครื่องหมายคำพูด มีความหมายกว้าง ๆ เพราะฉะนั้นข้าราชการดังกล่าวเรียกร้องประชาธิปไตยจริง ๆ เป็นประชาธิปไตย

แบบที่เขาเข้าใจไม่ว่าจะเป็นความหมายตามมาตรฐานตะวันตกหรือไม่ก็ตาม ชนชั้นนำสยามก็ตระหนักดีว่าข้าราชการเหล่านั้นเรียกร้องประชาธิปไตย แต่ชนชั้นนำสยามไม่เชื่อมั่นในพลังของชนชั้นใหม่ ๆ ในสังคม

ว่าไปแล้ว และด้วยความชื่นชม ชนชั้นนำสยามในสมัยนั้น ไม่ว่าจะป็นรัชกาลที่ 5, รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 หรือชนชั้นนำในรุ่นนี้ส่วนใหญ่เข้าใจว่า ดีโมคราซี ตามความหมาย classic แบบตะวันตกนั้นแปลว่าอย่างไร ชนชั้นนำสยามในขณะนั้นจึงตอบลงมาว่าสังคมไทยนั้นเป็น เดโมคราซี ไม่ได้ ถ้าหากพระองค์ท่านเหล่านั้นไม่เข้าใจอาจตอบมาว่า “เราท่านต่างต้องการประชาธิปไตยเหมือนกันหมด” แต่ชนชั้นนำสยามขณะนั้นพูดอย่างชัดเจนว่า เมืองไทยไม่เหมาะสมกับระบบใหม่นี้ ไม่ว่าจะป็นเดโมคราซี ปาเลเมนต์ โปลิติกัลปาร์ตี พระองค์ท่าน/ท่านเหล่านั้นคิดว่าประชาชนจะไม่นับถือคนที่ผ่านการเลือกตั้งเหล่านั้น แต่ประชาชนยังจะนับถือ และเชื่อฟังองค์พระมหากษัตริย์และเชื่อฟังขุนนางอยู่

เพราะฉะนั้น ระบบการเมืองแบบดีโมคราซี หรือ ปาเลเมนต์ จึงแสนจะวุ่นวายตามสายตาของชนชั้นนำสยาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้านายไทยอื่น ๆ เช่น กรมหมื่นพิทยาลาภฯ จิงทรงพระราชนิพนธ์/พระนิพนธ์เป็นเรื่องสั้น, สารคดีเชิงล้อเลียนถึงความวุ่นวายในรัฐสภาที่สมมติว่าได้จัดตั้งขึ้น ล้อเลียนจนกลายเป็นเรื่องตลก เพื่อที่จะบอกว่าไม่เหมาะสมกับสังคมไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหลายแห่งว่าประชาธิปไตย

โดยในความหมาย Classic นั้นเป็นอย่างไร แต่เห็นว่าใช้ไม่ได้กับสยาม เพราะฉะนั้นจึงขอให้อยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปก่อน

อย่างไรก็ตาม ชนชั้นนำสยามก็ตระหนักดีด้วยว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง กลุ่มชนชั้นนำสยามสมัย ร.ศ. 103 ซึ่งต่อมาเป็นกลุ่มชนชั้นนำในระบบราชการสมัยใหม่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบราชการ เพื่อให้คนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกลไกอำนาจรัฐบาลมากขึ้นและสุดท้ายก็สำเร็จ สำเร็จโดยที่คนเหล่านั้นก็มาเป็นผู้นำในระบบราชการด้วยซ้ำ

ผู้นำสมัย ร.ศ. 103 เรียกร้องประชาธิปไตย แต่ประชาธิปไตยในความหมายของท่านเหล่านั้นอาจไม่ได้แปลว่าประชาชนเป็นใหญ่ในแผ่นดิน แต่หมายความว่าให้ชนชั้นใหม่ ๆ ให้กลุ่มคนที่กว้างขวางยิ่งขึ้นเข้าไปมีส่วนร่วม เข้าไปมีอำนาจในรัฐ เข้าไปมีอำนาจในการตัดสินใจ และเมื่อผู้นำเหล่านั้นเข้าไปเป็นเจ้ากระทรวง เขาจึงรู้สึกว่าเขาได้รับอำนาจนั้นแล้ว

เมื่อกลุ่มพลังใหม่ ๆ ทางสังคมในระบบราชการเติบโตขึ้นจากระบบราชการที่ชนชั้นนำสยามสร้างขึ้น กลุ่มพลังใหม่ในระบบราชการนี้จึงได้ขึ้นมาเรียกร้องประชาธิปไตย คำว่าประชาธิปไตยนี้สถาปนาหลังการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 คือในปี พ.ศ. 2477 แต่ไม่ได้หมายความว่าก่อนหน้านี้ไม่ได้มีความเข้าใจประชาธิปไตยในแบบของเขา เขาเข้าใจว่าระบบรัฐสยามที่ตั้งมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5, 6 และ 7 ปิดกั้นการที่พวกเขาจะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง เขาจึงขอระบบที่เปิดขึ้น ที่พวกเขาจะได้เข้าไปมีส่วนร่วม และได้เรียกสิ่งนี้แหละว่า ดีโมคราซี หรืออะไรก็ตาม หรือเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า การเปลี่ยนแปลง

การปกครอง เรียกอย่างง่าย ๆ ว่าระบบใหม่ที่เพิ่งจะมาให้คำซึ่งเป็นแบบไทย ๆ แยก ๆ ว่า ประชาธิปไตย 2 ปีหลังจากการปฏิวัติ

จะกล่าวว่ากลุ่มพลังใหม่ในระบบราชการไม่มีความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยคงไม่ได้แน่นอนพวกเขาเหล่านั้นขอโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและเอาเข้าจริง พวกเขาได้บัญญัติศัพท์คำหนึ่งขึ้นมาตามที่พวกเขาเข้าใจเพื่อที่จะเรียกระบอบใหม่ที่พวกเขาได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการปกครองนั้นว่าระบอบรัฐธรรมนูญ (เพราะฉะนั้นตรงนี้เห็นด้วยกับคุณธำรงค์ศักดิ์ และแย้งอาจารย์เสกสรรค์ เป็นความจริงที่ว่า ในทางรัฐศาสตร์นั้น รัฐธรรมนูญกับประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่ในทางประวัติศาสตร์ของไทย คำว่ารัฐธรรมนูญในที่นี้ได้กลายเป็นคำวิสามัญนาม ที่ต่อมากลายเป็นคำศัพท์ทั่วไป เป็นสามัญนามที่มีความหมายคล้ายคลึงคลาเป็นระบอบอะไรอย่างหนึ่งที่พวกเขาสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากขึ้น และนั่นก็คือสิ่งที่เรียกกันในภายหลังว่าประชาธิปไตย)

ดังนั้นชนชั้นนำสยามแต่ก่อนปี พ.ศ. 2475 นั้นมีธรรมชาติอยู่ประการหนึ่ง นั่นก็คือชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 5, 6 และ 7 ตระหนักดีถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั่วโลกตลอดรวมจนถึงภายในสังคมไทย ชนชั้นนำสยามก่อนปี พ.ศ. 2475 ตระหนักดีว่าไม่วันใดก็วันหนึ่งระบอบการเมืองจะต้องเปลี่ยน จึงสามารถมีคนไปค้นหลักฐานมาอ้างได้มากมายว่า มีการปูพื้นฐานประชาธิปไตย ซึ่งคุณธำรงค์ศักดิ์พยายามยืนยันว่าไม่จริง แต่อยากประนีประนอมว่า ชนชั้นนำสยามพยายามจริง แต่เข้าไปและน้อยเกินไปทุกครั้ง สาเหตุสำคัญไม่ใช่เกิดจากความผิดพลาดทางเทคนิค แต่เป็นเพราะชนชั้นนำไทยทุกยุค

ทุกสมัยไม่เคยเห็นถึงพลังใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นตามกันมากลับเห็นว่าตัวเองอยู่ในสถานะที่ดีที่สุดที่จะเป็นผู้ปกครองต่อไป

ชนชั้นนำไทยอยู่ในภาวะอย่างนี้ตลอดเวลาพลังทางสังคมใหม่ ๆ บ่งบอกและผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่ปรัชญาการเมืองแบบไทย ๆ คือความเชื่อมั่นในความวิเศษของผู้ปกครองเพียงไม่กี่คน รวมทั้งการถือเอาตำแหน่งในระบบราชการ และการมีลูกน้องห้อมล้อมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความถูกต้องเหมาะสมและความชอบธรรมของการขึ้นเป็นผู้นำของตนเอง นี่เป็นพลังที่จุดลั้งแน่นอนเรามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาที่เป็นพลังที่ผลักไปข้างหน้า แต่เราก็มีพลังจุดลั้งอยู่ตลอดเวลาอย่างน้อยก็ปรัชญาการเมืองแบบไทย ๆ เพราะฉะนั้นวิกฤตการณ์จึงเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า ถ้าหากชนชั้นนำไทยยังมัวดี้อ หรืออยากเรียกอย่างง่าย ๆ ด้วยภาษาที่เป็นกลางที่สุดไม่โจมตีกันก็คือ "ผีนิยมชาติ"

เพราะฉะนั้นเมื่อชนชั้นนำใหม่ในระบบราชการได้อำนาจในปี พ.ศ. 2475 พวกเขาจึงถือว่าได้ประชาธิปไตยแล้ว จากการเป็นพลังนอกระบบการเมืองเดิมได้กลายเป็นพลังในระบบการเมืองและโดยข้อเท็จจริงแล้วคือการผูกขาดระบบการเมือง ผมเคยเชื่อว่านักการเมืองหลาย ๆ คนไม่เชื่อเรื่องประชาธิปไตย มาถึงปัจจุบันผมเปลี่ยนใจ เนื่องจากทุกคนคิดว่าตัวเองรักประชาธิปไตยทั้งนั้นเช่นเดียวกับชนชั้นนำในสมัย พ.ศ. 2475 คิดว่าตัวเองเป็นประชาธิปไตย แต่เมื่อขึ้นสู่อำนาจก็เป็นไปเหมือนกับชนชั้นนำสมัยก่อนหน้า คือ ระบอบที่เป็นอยู่ที่พวกเขาปกครองอยู่นั้นคืออยู่แล้ว

ดังนั้น ประชาธิปไตยคืออะไร ถ้าหากกล่าวแบบท่านอาจารย์ เสน่ห์ที่ว่าการเมืองคือ

สัมพันธ์ทางอำนาจของกลุ่มพลังทางสังคมที่มีส่วนร่วม (มาก-น้อย) ต่อขบวนการในการตัดสินใจใช้อำนาจนั้น ๆ ในสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งขอแปลเป็นภาษาไทยให้ง่าย ๆ ขึ้นก็คือ ถ้าหากการเมืองคือการที่กลุ่มพลังทางสังคมเข้าไปปะทะพบปะ เจรจาต่อสู้กันในระบบในกติกาหนึ่ง ๆ ... ไม่ว่าจะระบอบที่จัดตั้งขึ้นจะเป็นผลมาจากการลุกฮือครั้งแล้วครั้งเล่านั้นจะเป็นประชาธิปไตยตามมาตรฐานตะวันตกหรือไม่ก็ตาม ประชาธิปไตยคือสิ่งนั้น ระบอบการเมืองรวมทั้งรัฐธรรมนูญ ไม่อาจหยุดนิ่งยั้งสัมพันธ์ภาพใหม่ทางสังคมที่เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ สังคมจึงเกิดการเรียกร้องขอมีส่วนร่วมมากขึ้น นี่เป็นทฤษฎีรัฐศาสตร์ classic ธรรมดา ๆ คือถ้าหากไม่ปรับตัวและผันธรรมชาติ การเรียกร้องก็จะเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ

เพราะฉะนั้นผมจะผันทฤษฎีทางรัฐศาสตร์อีกครั้ง คือไม่ว่าการเรียกร้องขอมีส่วนร่วมรัฐธรรมนูญ ปี 2475 ก็ตาม ปี 2516 ก็ตาม ผมถือว่าเป็น

* หมายถึงเหตุการณ์เมื่อเดือนพฤษภาคม 2535

** หมายถึงการประชุมรัฐสภาหลังเหตุการณ์นองเลือดเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535

การเรียกร้องประชาธิปไตย หรืออย่างเช่นการเรียกร้องขอมียหลายพรรคอย่างโนพมา หลายพรรคแล้วเป็นอย่างไร หลายพรรคแล้วเป็นเผด็จการได้หรือไม่ ก็น่าจะได้ แต่ผมก็ถือว่านั่นเป็นการเรียกร้องประชาธิปไตย การเรียกร้องหลายพรรคในจีนถือว่านั่นเขาได้เข้าใจประชาธิปไตยในมาตรฐานของตะวันตกแล้วหรือยัง ผมคิดว่าไม่จำเป็น แต่นั่นก็คือการเรียกร้องประชาธิปไตยในความหมายของเขา ในบริบทของเขา

ประชาธิปไตยซึ่งเท่ากับรัฐธรรมนูญ รัฐสภา การเลือกตั้งสามารถเป็นข้ออ้างแต่เพียงรูปแบบแต่ไร้เนื้อหาสาระ คำว่าประชาธิปไตยที่ต้องการให้หมายถึง รัฐธรรมนูญ รัฐสภา การเลือกตั้งสามารถกลายเป็นข้ออ้างที่ไร้เนื้อหาสาระเพื่อกีดกันการมีส่วนร่วมของพลังทางการเมืองใหม่ ๆ ทางสังคม ขอให้ดูคำกล่าวของผู้นำทางทหารและหลาย ๆ ท่านในสภาในขณะนี้ อ้างอิงถึงประชาธิปไตยตลอดเวลา ซึ่งที่จริงเป็นเพียงข้ออ้างเพื่อกีดกันการมีส่วนร่วมของพลังอื่น ๆ ในสังคม ประชาธิปไตยในกรณีเช่นนี้จึงต้องพูดออกมาควบคู่กับคำว่า ความสงบเรียบร้อยในสังคมตลอดเวลา ก็เพราะเขาคิดว่า สังคม ระบอบทางการเมือง กติกา ที่เป็นอยู่ที่

ไม่เปิดโอกาสให้ชนชั้นใหม่ ๆ ในสังคมได้อยู่แล้ว ในเมื่อได้อยู่แล้วนี่ก็คือความสงบเรียบร้อยที่พึงรักษาไว้ ส่วนกลุ่มคนที่พยายามเรียกร้องอะไรใหม่ ๆ นั้น มีแต่จะก่อให้เกิดความวุ่นวาย วุ่นวายต่อระบอบและกติกาทางการเมืองที่เปิดโอกาสต่อคนอื่น ๆ อย่างที่พวกเขาปกครองอยู่ พวกเขาจึงเรียกร้องว่าให้รักษาประชาธิปไตยและความสงบเรียบร้อย ในขณะที่กลุ่มพลังใหม่ ๆ เรียกร้องประชาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการเปิดโอกาสให้กลุ่มพลังใหม่ ๆ เข้าไปมีโอกาสในทางการเมือง

ประเด็นสุดท้าย ประชาธิปไตยไม่ใช่เพียงแค่รัฐสภาและการเลือกตั้ง

ในช่วงวิกฤตการณ์ที่ผ่านมา มักมีผู้กล่าวว่าการชุมนุมเป็นการเล่นนอกกติกา* ผมคิดว่าพวกที่เดินถนนราชดำเนิน 90-100% คงไม่มีใครเห็นด้วยกับคำนี้ แต่อยากจะถามว่าแล้วจะปฏิเสธหรือเถียงอย่างไร กระทั่งเมื่อวานนี้ฟังการถ่ายทอดการอภิปรายในรัฐสภา** ส.ส. ท่านแรกที่ขึ้นมาพูดหลังจากการแถลงนโยบาย เป็น ส.ส. พรรคสามัคคีธรรม ขึ้นมาโจมตีการเรียกร้องของประชาชนว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นอีก

เมื่อเข้าทำนอาจารย์ เสน่ห์ได้กล่าวในประเด็นที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งก็คือว่า การเลือกตั้งในแต่ละครั้งเราไม่ได้มอบอำนาจ Absolute อำนาจอันสมบูรณ์ให้แก่ ส.ส. ประชาชนมีสิทธิชุมนุมเรียกร้องโดยสันติ สิ่งนี้ไม่ใช่เป็นสิ่งที่นอกกฎ นอกกติกาแต่อย่างใด เป็นการชุมนุมในกติกา รัฐสภาที่ไม่ฟังเสียงของประชาชน เข้าใจผิดคิดว่าตนเองได้รับอำนาจโดยสมบูรณ์ต่างหากที่ขาดความชอบธรรม พวกเขาเหลือเพียงตำแหน่ง แต่ขาดความชอบธรรมที่จะมีอำนาจการที่เขายังอยู่ในตำแหน่งนั้น เป็นเพียงการที่เราอนุโลมให้เป็นไปตามกติกาก่อนที่จะเรียกร้องให้พวกเขาทำตาม กติกาคือลงมาจากอำนาจนั้นเสีย เพราะพวกเขาหมดความชอบธรรมแล้ว ข้อเรียกร้องที่ให้มีการยุบสภา และมีการชุมนุมนอกสภาเป็นการเรียกร้องที่ไม่เพียงแต่สันติยังไม่นอกกฎไม่ขัดกติกาแต่อย่างใด

เอาเข้าจริง สุมาชิกสภาเป็นอิสระหรือไม่เคยถูกรวบงำโดยอิทธิพลที่ไม่ใช่ ส.ส. เลยหรือ? ทำไมการไปแอบอิงอำนาจนิยมจึงเป็น

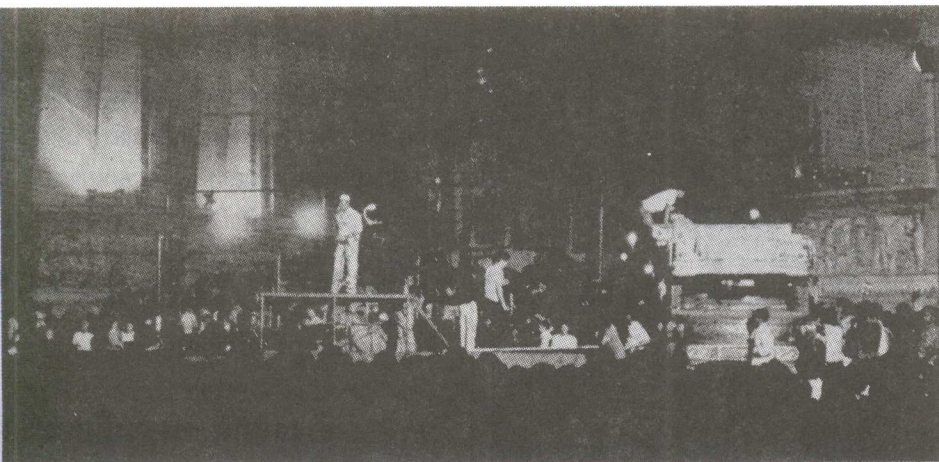
ความจำเป็นทางการเมือง พวกเขาอาจเรียกว่า practical เป็นการ realistic ที่สุด ที่จะต้องแอบอิงอำนาจนอกระบบรัฐสภา กลายเป็นความฉลาดเฉลียว แต่การจะยอมรับเสียงของมติมหาชนกลับกลายเป็นการนอกกฎละเมิดกติกา

ประเด็นที่ควรจะหาทางออกจึงไม่ใช่แค่การหาคนดีเข้าสภา ผมอยากจะขอเสนออย่างนักเศรษฐศาสตร์หลาย ๆ ท่านว่า คนเราพอ ๆ กัน มีดีเลวพอ ๆ กัน ไม่มีใครดีมากกว่าใครสักเท่าไร เพราะฉะนั้นประเด็นก็คือ ทำอย่างไรที่จะไม่ให้สิทธิและอำนาจของประชาชนเกิดขึ้นและหมดไปเพียงชั่วขณะวินาทีที่เราหย่อนบัตรเลือกตั้ง ทุกวันนี้ประชาชนถูกทักท้วงเอาว่าอำนาจของประชาชนเกิดขึ้นและหมดไป เมื่อหย่อนบัตร เพราะฉะนั้นเมื่อประชาชนมอบอำนาจแล้ว ส.ส. ทั้งหลายได้กลายเป็นผู้เฝ้าอยู่ในสภาโดยยึดอำนาจของประชาชนไปทั้งหมด สมบูรณ์เสียยิ่งกว่าสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์แต่เดิมเสียอีก

ขอถามว่า ใครเคยให้อำนาจแบบนี้แก่พวก ส.ส.

ทำอย่างไรจึงจะไม่ให้อำนาจของประชาชนเกิดขึ้นและหมดไปชั่ววินาทีหย่อนบัตร ทำอย่างไรจะให้ ส.ส. และรัฐสภาอยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชนมากกว่านี้ วิธีหนึ่งก็คือนอกจากจะต้องปฏิเสธข้อกล่าวหาที่ว่าชุมนุมหรือการเรียกร้องนอกสภาเป็นเรื่องผิดกฎละเมิดกติกาแล้วประชาชนกลับจะต้องทำให้เกิดการเคลื่อนไหวนอกสภาให้มากยิ่งขึ้นซึ่งแน่นอนไม่ใช่เพื่อก่อความวุ่นวาย

ผมอยากจะเสนอว่าให้สนใจเรื่องการทำอย่างไรให้ได้คนดีเข้าสภาให้น้อยลงสักนิด (แน่นอนผมไม่ได้ปฏิเสธว่าการคิดหาวิธีให้คนดีเข้าสภานั้นจำเป็น) แต่การคิดเรื่องอีกเรื่องหนึ่งด้วย อันเป็นเรื่องที่ใหญ่โตซึ่งผมเชื่อว่าไม่มีคนคิดอยู่ นั่นก็คือ ทำอย่างไรรัฐบาล รัฐสภา จึงจะสร้างสรรค์กลไกที่จะยอมรับและประกันด้วยว่าการเคลื่อนไหวนอกสภาจะได้รับการรับฟัง ถ้าไม่อย่างนั้นวุ่นวายจะต้องเปิดกลไกที่จะรับประกันให้รัฐบาลและรัฐสภายอมรับเสียงที่มาจากภายนอก

ผมอาจจะต่างจากคุณสมศักดิ์ ตรงที่ว่า คุณสมศักดิ์อาจบอกว่าประชาชนไทยไม่มีสิทธิเป็นประชาธิปไตยแบบนั้น ผมไม่ค่อยสนใจว่าจะเป็นแบบตะวันตกหรือไม่ แต่แน่ใจว่าเราทำอันตรายคิดว่ากระบวนการ กลุ่มองค์กรต่างๆ และการจัดตั้งของประชาชน (ซึ่งไม่ทราบว่าจะ เป็นชนชั้นกลางหรือไม่แต่บอกได้ว่านอกระบบราชการและนอกระบบรัฐสภาอันเป็นรัฐสภาที่

ควบคุมโดยชนชั้นกลางที่เป็นมหาเศรษฐีเพียงไม่กี่) กลุ่มองค์กร และการจัดตั้งของประชาชน ดังกล่าวเกิดขึ้นแล้วในสังคม เกิดขึ้นตลอดเวลา เพราะฉะนั้นทำอย่างไรที่รัฐบาล รัฐสภา จึงจะมี กลไกที่รับประกันว่าจะยอมรับฟังเสียงแล้วนำ เสียงของกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่มากมายและ ทำงานอยู่นอกระบบรัฐสภาเหล่านั้น เพื่อเอาไป พิจารณา

ระบบการเมืองจะต้องอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้าน มีบทบาทได้ นอกจากจะไม่ผิดและละเมิดกติกา แล้ว ยังต้องขยายออกไป ลดความอหังการ ของ ส.ส. ลงไปเสีย มีแต่การเปิดช่องเช่นนี้ จึง จะหลีกเลี่ยงวิกฤติการณ์ที่จะเกิดขึ้นอีกครั้งใน อนาคต

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช
เก็บความ

บทความปริทัศน์

รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476*

ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์

แฉวงนั่งจากซ้าย

หลวงพิบูลสงคราม พระยาทรงสุรเดช และพระยาพหลพลพยุหเสนา

การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็นการต่อสู้ขัดแย้งกันทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่ อันเป็นลำดับชุดของเหตุการณ์ที่อยู่ในบริบทของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 การรัฐประหารโดยนายทหารคณะราษฎรในวาระที่ยังไม่ถึง 1 ปีของการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ เป็นบทบาทของนายทหาร “ผู้พิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ” เพื่อยืนยันว่า อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎร พระมหากษัตริย์เป็นเพียงประมุข หรือ “สัญลักษณ์” ของประเทศเท่านั้น

ในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบอบเก่านั้น พระมหากษัตริย์และคณะเจ้านายผู้ปกครองสยามต่างก็รับรู้ดีถึงกระแสลัทธิรัฐธรรมนูญหรือประชาธิปไตยที่เฟื่องฟูในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) ที่กระแสลัทธิรัฐธรรมนูญนี้ได้เป็นพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในประเทศต่าง ๆ กระทั่งสยามกลายเป็นประเทศเอกราชประเทศเดียวในโลกที่ยังปกครองโดยบุคคลคนเดียวหรือโดยพระมหากษัตริย์ กลุ่มผู้ปกครองระบอบเก่าซึ่งอยู่ระหว่างกระแสลัทธิรัฐธรรมนูญกับการรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้พยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสถาบันทางการเมืองการปกครอง โดยหยิบยืมรูปแบบสภาผู้แทนราษฎรของระบอบรัฐธรรมนูญมาใช้เป็นช่วง ๆ เพื่อผลประโยชน์ทางอำนาจในระบอบการปกครองของตนและลดทอนกระแสการเรียกร้องต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองจากผู้ถูกปกครอง โดย

*วิทยานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลป-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

1932 Coup d'Etat

พระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 (ฉบับแรก)
ซึ่งพระราชทานเมื่อ 10 ธ.ค. 2475 ประดิษฐานอยู่บนพานแว่นฟ้า

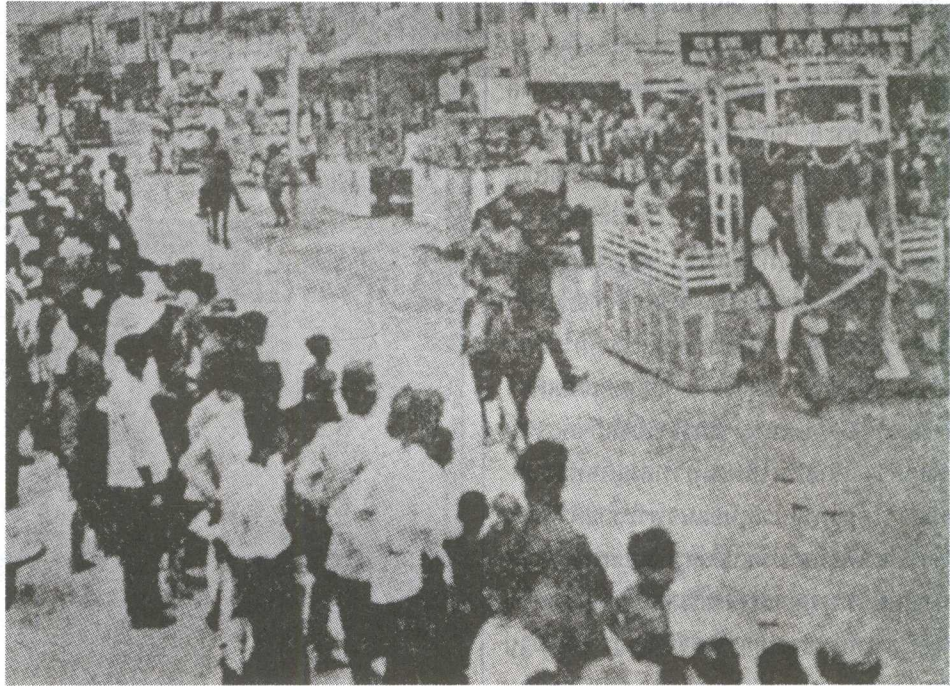
เฉพาะอย่างยิ่งจาก “คนชั้นกลาง” ของสยาม แต่สภาพการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แตกต่างไปจากสองรัชกาลก่อนหน้าพระองค์อย่างมาก ด้วยความต้องการของคนชั้นกลางของสยามที่หวังจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง หวังที่จะให้ประเทศมีรัฐธรรมนูญและมีสภาผู้แทนราษฎรได้เพิ่มขึ้นอย่างมากยิ่ง ตลอดถึงสถานะเศรษฐกิจที่ตกต่ำอย่างรุนแรงของเศรษกิจได้ชี้ให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพในการบริหารงานโดยบุคคลคนเดียว หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สภาพการณ์ดังกล่าวได้กดดันให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ต้องทรงนำเสนอแนวพระราชดำริทางการเมืองเพื่อที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปอีกขั้นหนึ่ง โดยจะให้ประเทศมี “รัฐธรรมนูญ” และมีรูปแบบของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา ความหมายของคำว่า “รัฐธรรมนูญ” ในช่วงขณะนั้นเป็นความหมายอันเดียวกับกับคำว่า “ประชาธิปไตย” ซึ่งหมายถึง อำนาจอสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎร แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ “รัฐธรรมนูญ” ตามแนวพระราชดำริของพระองค์ หมายถึง การยืนยันว่า “พระราชอำนาจสูงสุด ตลอดทั่วราชอาณาจักรเป็นของพระมหากษัตริย์” โดยการตราไว้ให้เป็นลายลักษณ์อักษร อย่างไรก็ตาม พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ได้รับการคัดค้านจากคณะเจ้านายที่มีบทบาทในการบริหารการปกครอง การคัดค้านเหล่านี้กล่าวได้ว่าเป็นสภาพการณ์ปกติของพลังเฉื่อยต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดๆ ในระบอบการปกครองหนึ่งๆ แต่ความไม่สามารถปรับตัวทางสถาบันการปกครองของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้ทันต่อความต้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของคนเบื้องล่าง ก็ทำให้ต้องพบกับปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเมือง และในท้ายสุด “คณะราษฎร” ซึ่งเป็นกลุ่มของข้าราชการทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน อันกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของคนชั้นกลางในสยาม ก็ได้ใช้กำลังอาวุธโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และพระราชอำนาจอันเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์ โดยการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญ อันมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประมุขอยู่ใต้รัฐธรรมนูญในการปฏิบัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

งานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมือง หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ของสยามที่ผ่านมา ได้พาดพิงถึงสิ่งที่พิจารณาบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในระบอบการเมืองแบบใหม่ หรือนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า ได้ทำให้พัฒนาการประสบการณ์ในการเป็นผู้ปกครองของราชวงศ์จักรีที่มียาวนานถึง 150 ปีสูญสลายไปภายในเพียงวันเดียว ดังนั้น จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม สภาพการณ์ที่สับสนวุ่นวายทางการเมืองในช่วง 1 ปีแรก ของการปฏิวัติ จึงได้รับการพิจารณาเพียงว่า เป็นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้รื้อระบอบใหม่ ขณะที่คณะเจ้านายถูกกีดกันออกไปจากวงการเมือง ส่วนพระมหากษัตริย์ กลับกลายเป็นองค์พระประมุขที่ทรงพยายามชักนำให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริงในสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการอ้างอิงถ้อยความในพระราชหัตถเลขา

สละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แท้ที่จริงแล้วในระยะเวลาไม่ถึง 2 ปีของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 คณะราษฎรกลับต้องทำรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ขึ้นอีกครั้ง เพราะสาระสำคัญของเหตุการณ์ทางการเมืองและการรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ก็คือการต่อสู้ระหว่างระบอบเก่า กับระบอบใหม่ อันสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นั่นเอง โดยต่อสู้ใน 2 ปัญหาสำคัญ ได้แก่ ปัญหาทางรัฐธรรมนูญ และการแข่งขันชิงการควบคุมกำลังกองทัพ

ในปัญหาทางรัฐธรรมนูญ การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เพื่อสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญนั้น ปัญหาที่สำคัญ คือ จะจัดวางพระมหากษัตริย์ประมุขของระบอบเก่าให้อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ใด และมีอำนาจหน้าที่เพียงใดในระบอบใหม่ สำหรับคณะราษฎรซึ่งเป็นคณะที่โค่นล้มระบอบสมบูรณา

ญาติทริราชย์และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ย่อมไม่อาจไว้วางใจได้ว่าพระมหากษัตริย์ คณะเจ้านาย ตลอดจนกลุ่มนิยมเจ้าจะไม่พยายามรื้อฟื้นการปกครองระบอบเก่าขึ้นมาอีกครั้งในขณะที่ระบอบใหม่ยังอยู่ในระยะที่เริ่มต้น ดังนั้นจึงจัดวางตำแหน่งของพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานะประมุขของประเทศและเป็นสถาบันที่มีฐานะเท่าเทียมกับสถาบันนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ แต่พระมหากษัตริย์ยังมีอำนาจในการยับยั้งกฎหมายที่ผ่านการลงมติของสภาผู้แทนราษฎร ดังปรากฏในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 แม้ว่าในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ซึ่งเป็นผลของการร่วมร่างรัฐธรรมนูญกัน 3 ฝ่าย ได้แก่ คณะราษฎร กลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำและพระมหากษัตริย์ จะทำให้ฐานะของพระมหากษัตริย์ดีขึ้นและอยู่ในฐานะสูงชันก็ตาม แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ แล้ว พระองค์ทรงหวังได้ใน 2 ประเด็นสำคัญ ประเด็นแรก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงหวังว่า พระองค์จะได้อำนาจในการเป็นผู้ที่ “เลือก” และ “แต่งตั้ง” สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ด้วยตัวของพระองค์เอง ประเด็นที่สอง พระองค์ทรงต้องการให้มีการตราไว้ในรัฐธรรมนูญว่า สภาผู้แทนราษฎรจะลงมติให้บังคับใช้กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงยับยั้งไว้แล้วนั้น กระทำได้ก็เมื่อใช้คะแนนเสียง 3 ใน 4 แห่งสมาชิกสภาทั้งหมด ผลโดยรวมของทั้ง 2 ประเด็นที่ทรงมุ่งหวัง คือ พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจทั้งโดยพฤตินัยและนิตินัยอย่างแท้จริงในระบอบใหม่ หรือนัยหนึ่ง การเปลี่ยนระบอบการปกครองก็จะเป็นเพียงการเปลี่ยนชื่อและรูปแบบบางประการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้อยู่ภายใต้ชื่อของระบอบรัฐธรรมนูญ ความมุ่งหวังต้องการของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ข้างต้นย่อมเป็นสิ่งที่ขัดแย้งโดยตรงกับความต้องการของคณะราษฎรที่จะจำกัดกรอบฐานะและอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบใหม่ ดังนั้น ความเป็นไปได้ใน 2 ประเด็นที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมุ่งหวังก็คือ การที่พระองค์ทรงหันไปให้ความสนับสนุนและร่วมมือกับกลุ่มอนุรักษนิยมของพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งมีความขัดแย้งกับคณะราษฎรในปัญหาสมาคมการเมืองและปัญหา

แนวนโยบายทางเศรษฐกิจ ให้ทำการรัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกาเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เพื่อจัดคณะราษฎรออกไปจากศูนย์อำนาจทางการเมือง ผลของการทำรัฐประหารครั้งนี้ทำให้รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาชุดใหม่เป็นรัฐบาลเผด็จการที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จทั้งอำนาจบริหารและนิติบัญญัติ

สำหรับปัญหาการแย่งชิงการควบคุมกำลังกองทัพหรือปัญหาทางกองทัพนั้น แม้ว่าหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างกองทัพและเข้าควบคุมตำแหน่งบังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกองทัพบก ซึ่ง พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นผู้บัญชาการทหารบก และ พ.อ. พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก นอกจากนั้น นายทหารคณะราษฎรชั้นผู้น้อยยังได้เข้าเป็นผู้บังคับการกองพันทหารที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ หลายกองพัน ภาพโดยรวมของการเข้าควบคุมกองทัพนั้นมั่นคงพอสำหรับการปกป้องคณะราษฎรและระบอบใหม่ แต่ปัจจัย 2 ประการที่ทำให้กลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำสามารถทำรัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกาสำเร็จ คือ ประการแรกกลุ่มอนุรักษนิยมได้กดดันบทบาททางการเมืองของนายทหารคณะราษฎร ด้วยแนวความคิด “ทหารต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง” ขณะที่นายทหารคณะราษฎรได้ขึ้นมาเป็นผู้บังคับบัญชา

ระดับสูงของกองทัพโดยการปฏิวัติ ตลอดจนจนได้รับตำแหน่งทั้งทางทหารและทางการเมืองควบคู่กันไป หรือเรียกได้ว่าเป็น “ทหารการเมือง” นั้น แต่กลุ่มอนุรักษนิยมได้กดดันบทบาททางการเมืองของผู้นำทางทหารของคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาททางการเมืองของ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา จนไม่สามารถปกป้อง “สมาคมคณะราษฎร” และสมาชิกคณะราษฎรได้ตั้งในกรณีหลวงประดิษฐมนูธรรมถูกโจมตีว่าเป็นคอมมิวนิสต์และต้องลี้ภัยไปฝรั่งเศส ประการที่สอง เป็นผลจากปัญหาการแย่งชิงความเป็นผู้นำทางทหารของคณะราษฎรเองระหว่าง พ.อ. พระยาทรงสุรเดช ซึ่งต้องการเป็นผู้นำทางทหารแทน พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา จึงทำให้กลุ่มอนุรักษนิยมถึงความสนับสนุนทางทหารจาก พ.อ. พระยาทรงสุรเดชได้ในการทำรัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกา อย่างไรก็ตามความสำเร็จในการรัฐประหารของกลุ่มอนุรักษนิยมก็เป็นเพียงการเริ่มต้น เพราะความสำเร็จผลในบั้นปลายตามความมุ่งหวังของกลุ่มอนุรักษนิยมและพระมหากษัตริย์ขึ้นอยู่กับการจัดนายทหารคณะราษฎรออกไปจากกองทัพ ดังนั้นในช่วงวิกฤตทางการเมืองและทางทหารเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 จึงเกิดกรณี 4 นายทหารชั้นผู้ใหญ่ หรือ “4 ทหารเสือ” ของคณะราษฎร ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองและทางทหาร กรณีการปลด 4 ทหารเสือ “กลางอากาศ

ของพระยามโนปกรณนิติธาดา ตลอดทั้งการเตรียมการปลดนายทหารชั้นผู้น้อยของคณะราษฎรออกจากตำแหน่งบังคับบัญชากำลังทหาร วิกฤตดังกล่าวได้สร้างความกลัวแก่คณะราษฎร จนถึงขีดสุดว่าจะมีการรื้อฟื้นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และคณะราษฎรจะต้องถูก “เด็ดหัว” จึงทำให้ พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งได้กลายเป็น “ผู้นำ” ทางทหารของคณะราษฎรในห้วงขณะนั้น เคลื่อนกำลังทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ด้วยความร่วมมือของ น.ท. หลวงศุขชลาศัย โดยมี พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้นำ การรัฐประหารครั้งนี้เป็นการกระทำของนายทหารบก ทหารเรือของคณะราษฎรโดยเฉพาะ โดยไม่มีคณะราษฎรสายพลเรือนเข้าร่วมด้วย เนื่องจากถูกปลดทอนบทบาททางการเมืองลงไปตั้งแต่ครั้งรัฐประหารของกลุ่มอนุรักษนิยม

การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็นการรัฐประหารครั้งแรกและครั้งเดียวในประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคใหม่ที่คณะทหารกระทำเพื่อพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ ผลสะท้อนที่สำคัญ 2 ประการของการรัฐประหารครั้งนี้ คือ ประ

การแรก ได้มีการยอมรับให้ทหารยังคงสามารถมีบทบาททางการเมืองต่อไปได้ แม้จะขัดกับหลักการประชาธิปไตยเนื่องเพราะการรัฐประหาร โดยพระราชกฤษฎีกาของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า รัฐธรรมนูญและสภาผู้แทนราษฎร ไม่อาจมีความมั่นคงได้หากไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากนายทหารคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสถาปนาระบอบใหม่ ดังจะเห็นได้ว่าไม่เคยมีการเรียกรัฐบาล พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนาว่าเป็นรัฐบาลทหารแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวได้ด้วยว่า ความสับสนของบทบาททหารในการเมืองในระยะหลังมานั้นได้เปลี่ยนไปเป็นทหารเผด็จการ และทำรัฐประหารเพียงเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนตน ประการที่สอง เป็นจุดเริ่มต้นของรัฐบาลคณะราษฎรอย่างแท้จริง และเป็นจุดเริ่มของการที่กลุ่มผู้นำระบอบใหม่ไม่ประนีประนอมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ อีกต่อไป ความพ่ายแพ้ในการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ให้ความสนับสนุนและร่วมมือในการรัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกาของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้รับการสานต่อ

โดยคณะเจ้านายและกลุ่มนิยมเจ้ารวบรวมกำลังทหารหัวเมืองเข้าบีบบังคับให้รัฐบาลคณะราษฎรลาออกในคราวกบฏวเดชตอนกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 แต่ก็พ่ายแพ้จากการปราบปรามด้วยอาวุธอย่างเด็ดขาดจากฝ่ายทหารรัฐบาล และในท้ายสุด พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ทรงใช้ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ของพระองค์ต่อรองกับรัฐบาลคณะราษฎรให้ยอมรับข้อเรียกร้องของพระองค์ แต่พระองค์ก็ต้องทรงสละราชสมบัติในที่สุดเมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2477 เนื่องเพราะฝ่ายรัฐบาลคณะราษฎรไม่ยินยอมในข้อเรียกร้องของพระองค์ ซึ่งหนึ่งในข้อเรียกร้องเหล่านั้นก็คือ ทรงต้องการให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 39 ว่าด้วยอำนาจยับยั้งกฎหมายของพระมหากษัตริย์อันนับเป็นประเด็นที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ต่อสู้ขัดแย้งกับคณะราษฎรมาตั้งแต่ต้น แม้ว่าในระยะหลังจากเหตุการณ์สละราชสมบัติ บทบาทของพระมหากษัตริย์ คณะเจ้านาย และกลุ่มนิยมเจ้าได้ถดถอยลงไปอย่างมาก แต่คนกลุ่มนี้ก็กลับฟื้นขึ้นมา มีอำนาจและบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่งนับแต่การรัฐประหารปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา

การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม

พ.ศ. 2469-2481*

แสงเดือน ไสยวงศ์

หลวงพิบูลสงคราม ผู้ประสูติจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ขณะดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำโรงเรียนนายร้อยฯ น.ส. 2482

นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามหรือที่รู้จักกันในภายหลังในนามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของประเทศไทยภายใต้การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและเป็นนายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งยาวนานที่สุดในประวัติการเมืองไทย (พ.ศ. 2481-2487 และ พ.ศ. 2491-2500) การศึกษาเกี่ยวกับท่านผู้นี้ที่ผ่านมามุ่งเน้นเมื่อท่านผู้นี้ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วทั้งบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามก่อนที่จะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยจะศึกษาในประเด็นที่ว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามสามารถที่จะสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและการทหารจนเป็นผู้ที่โดดเด่นเหนือกว่าผู้นำคณะราษฎรคนอื่น ๆ และมีปัจจัยอะไรบ้างที่ที่เอื้ออำนวยให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481

* บทสรุปจากวิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์-มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535.

อัครทูตเยอรมันเลี้ยง ฯพณฯ ท่าน วิจิตร วาทการ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2486

นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม นามเดิม แปลก ชิตตะสังคะ เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440 เป็นบุตรที่ 2 ของนายชินและนางสาวอังก์ ชิตตะสังคะ ซึ่งประกอบอาชีพทำสวน ณ จังหวัดนันทบุรี ในขณะที่นั้นสังคมไทยได้มีการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้างกล่าวคือ การเข้ามาของชาติตะวันตกและความพยายามที่จะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้มีการเปิดกว้างทางการศึกษา บุตรของชนชั้นกลางที่มีฐานะดีสามารถเข้ารับการศึกษาแบบใหม่ อันเป็นหนทางไปสู่ระบบราชการซึ่งเป็นค่านิยมของชนชั้นกลาง ในขณะนั้นว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ สำหรับนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้เข้ารับการศึกษาเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม ในภายหลังได้เข้ารับการศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกและสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ. 2457 เริ่มรับราชการครั้งแรกที่จังหวัดพิษณุโลกและได้มีความก้าวหน้าในการทำงานมาโดยลำดับ

จากการที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม สอบไล่ได้เป็นที่ 1 ของนักเรียนเสนาธิการทหารบก รุ่นที่ 10 (พ.ศ. 2464-2465) จึงเป็นโอกาสให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้ไปศึกษาต่อยังประเทศฝรั่งเศส ที่เมืองที่ท่านได้ร่วมกับเพื่อนนักเรียนอีก 6 ท่านคิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ เมื่อคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองทั้ง 7 ท่านสำเร็จการศึกษาได้กลับมายังประเทศไทย และได้ชักชวน ญาติ เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมรุ่น ให้เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ที่เป็นวันก่อการมีสมาชิกทั้งหมดประมาณ 100 คน

อย่างไรก็ตามบทบาทของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามในวันที่ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองและก่อนการรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ไม่ได้มีความโดดเด่น เช่น หลวงประดิษฐมนูธรรม ผู้นำฝ่ายพลเรือนที่มีบทบาท

มากในการร่างแถลงการณ์ในวันที่ 24 มิถุนายน และในการร่างรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เนื่องจากว่าในขณะที่นั้นนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นเพียงหัวหน้านายทหารบกชั้นผู้น้อย และมีอาวุโสเป็นรอง 4 ทหารเสือ ที่ประกอบด้วย นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์และนายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ แต่ทว่าสิ่งนี้กลับเป็นประโยชน์ต่อนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เมื่อคณะ 4 ทหารเสือนั้นมีความขัดแย้งกันเองและมีความขัดแย้งกับรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ด้วยเหตุที่เป็นเพียงนายทหารชั้นผู้น้อย นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามจึงไม่ได้ถูกกีดกันออกไปจากการเมืองเช่นที่ 4 ทหารเสือประสบภายหลังจากการยื่นใบลาออกจากตำแหน่งทางทหารและการเมืองเมื่อ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476 อันเป็นเหตุให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้เลื่อนฐานะมาเป็นนายทหารที่มีอาวุโสสูงสุดของคณะราษฎรที่ยังคุมกำลังอยู่

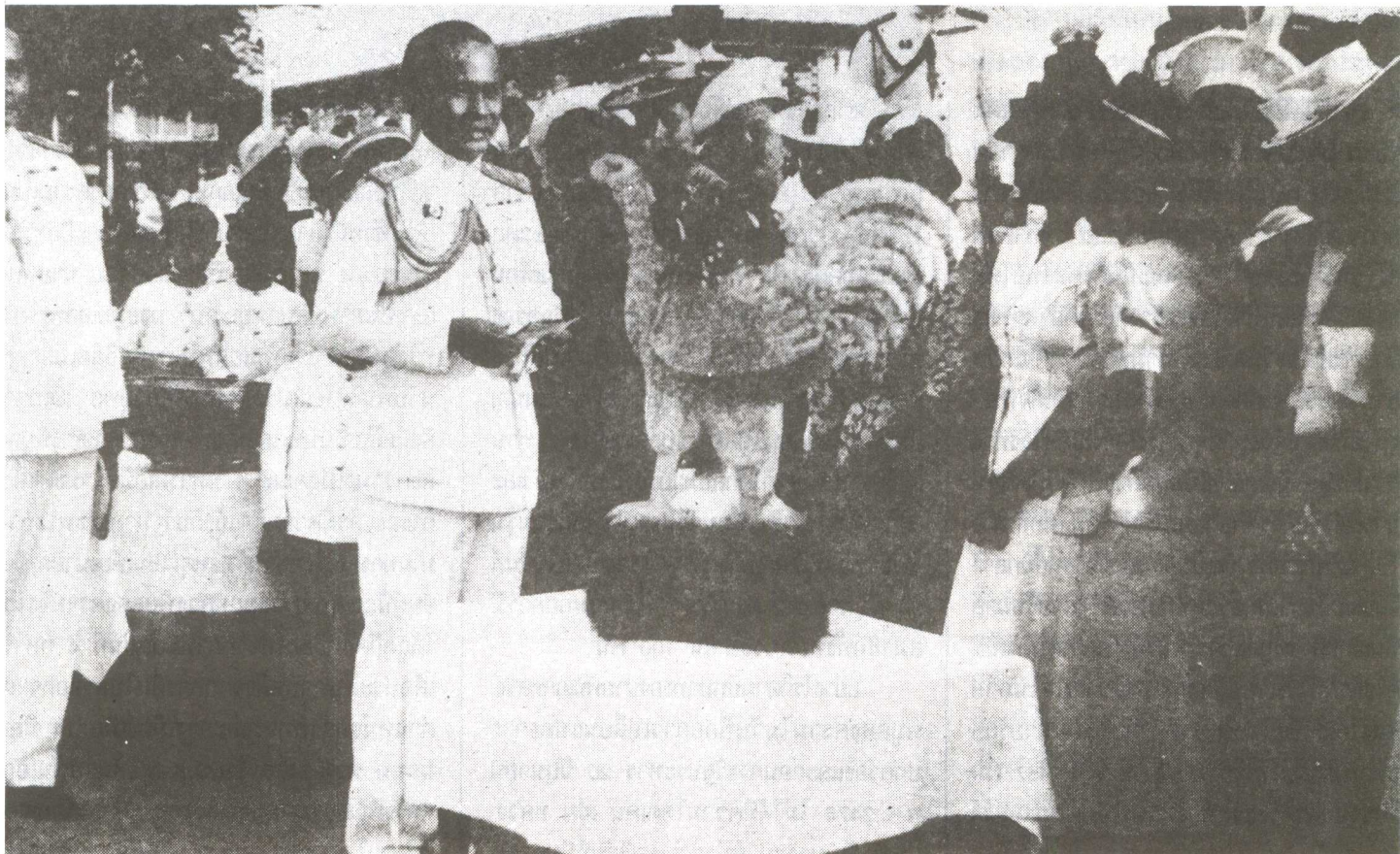
ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นประธานฝ่ายทหารบก ทหารเรือและพลเรือนของคณะราษฎรเข้าด้วยกัน เนื่องมาจากว่า 4 ทหารเสือลาออก ส่วนผู้นำพลเรือนคนสำคัญคือหลวงประดิษฐมนูธรรมต้องเดินทางไปต่างประเทศ เมื่อ 12 เมษายน เนื่องจากถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

ในขณะนั้น คณะราษฎรเกิดความวิตกว่าการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญที่พวกเขานำมาอยู่ในภาวะวิกฤต อันเนื่องมาจากการที่รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 และการที่หลวงประดิษฐมนูธรรม ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และต้องไปพำนักยังต่างประเทศ ทำให้พวกเขาคิดปกป้องการปกครองระบอบใหม่ และเสถียรภาพของพวกเขาเอง ดังนั้นคณะราษฎรจึงได้พร้อมใจกันก่อการรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เพื่อดำเนินการเปิดสภาและนำรัฐธรรมนูญมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยมีนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้เข้าร่วมกับนายนาวิทหลวงศุภชลาศัย พร้อมกับเชิญให้นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำโดยนาม

ภายหลังการรัฐประหารนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สำหรับนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีพร้อมกับได้เป็นรองผู้บัญชาการทหารบกและรองผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่ในหมู่ประชาชน ชื่อเสียงของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายเนื่องมาจากการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ในฐานะเป็นผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่ รัฐบาลของนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาบริหารประเทศไประยะหนึ่งก็ต้องเผชิญกับการทำทลายของกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่ต้องการเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยนายพลเอกพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบรมเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้นำกำลังจากต่างจังหวัดเข้ามายื่นคำขาดให้รัฐบาลลาออก รัฐบาลไม่สามารถปฏิบัติตามได้ ผลที่ตามมาคือเกิดการต่อสู้กันระหว่างทหารของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบรมเดชและทหารของรัฐบาล รัฐบาลได้แต่งตั้งให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการกองผสมปราบกบฏ ในการต่อสู้ครั้งนี้ฝ่ายรัฐบาลได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี

จากหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ในการเสนอข่าวสนับสนุนรัฐบาลโดยเสนอข่าว ร่างแผนการณและรายงานผลการต่อสู้พร้อมกับมีการเรียกร้องให้ประชาชนบริจาคเงินซื้ออาวุธสนับสนุนรัฐบาลให้นำไปปราบปรามฝ่ายกบฏ ในที่สุดฝ่ายรัฐบาลได้รับชัยชนะในการต่อสู้

การปราบปรามกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้นำชื่อเสียงมาสู่ท่านเป็นอันมากในฐานะของผู้นำทางทหาร ผู้ปกป้องรัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่ สำหรับบำเหน็จความชอบของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม ผู้อำนวยการกองผสมปราบกบฏคือได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นตำแหน่งควบคุมทหารทุกระดับ ตั้งแต่วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2477 เป็นต้นไป การได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นจุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญสำหรับนายทหารท่านนี้ กล่าวคือตำแหน่งดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้สร้างฐานอำนาจทางการเมืองและการทหารจนกระทั่งมีความโดดเด่นเหนือกว่าผู้นำคณะราษฎรท่าน

ต้อนรับยุวชนใหม่ พ.ศ. 2482

อื่นๆ ในเวลาต่อมา

ฐานอำนาจทางการทหารมีความสำคัญต่อการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามใน พ.ศ. 2481 ไม่แพ้ปัจจัยอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ความชื่นชมต่อทหารของประชาชนในขณะนั้นมีสาเหตุมาจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองและมาจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของฝ่ายทหารเองด้วยกล่าวคือ ทหารอาชีพได้รับการก่อตั้งจากพระบาท-

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อมีการก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบกใน พ.ศ. 2430 ภายหลังจากนั้นทหารก็ได้รับการสนับสนุนจากองค์พระประมุขของชาติทุกสมัย ดังจะเห็นได้จากพระราชโอรสยศเจ้าฟ้าทุกพระองค์ต้องเรียนการทหาร รวมทั้งงบประมาณทางการทหารจะได้รับการจัดสรรมากกว่างบประมาณของกระทรวงทบวงกรมอื่นๆ ตลอดระยะเวลา เหตุที่ทหารมีความสำคัญในเวลานั้นเนื่องจากการที่กรุงเทพฯ พยายามรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางทำให้เมืองในภูมิภาคไม่พอใจและได้ก่อกบฏขึ้น เช่นกบฏเจ็หวและกบฏผู้มีบุญในภาคอีสาน ใน พ.ศ. 2445 เป็นต้น ดังนั้นกำลังทหารจึงมีไว้เพื่อการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชาติ อีกประการหนึ่งขณะนั้นไทยต้องเผชิญหน้ากับจักรวรรดินิยมตะวันตก จึงเกิดความคิดที่จะใช้กำลังทหารในการป้องกันเอกราชของชาติในกรณีที่อาจจะมีการต่อสู้ของทั้งสองฝ่าย

ด้วยการที่ทหารได้รับการสนับสนุนจากรัฐตลอดเวลา ทำให้ทหารเกิดความภาคภูมิใจในความสำคัญของตนเอง เมื่อรัฐบาลของพระ

บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในระหว่าง พ.ศ. 2472-2473 ทำให้ต้องมีการตัดงบประมาณของหน่วยงานต่างๆ ลงซึ่งรวมทั้งงบประมาณทางทหารด้วย นอกจากนั้นยังมีการปลดทหารออกเป็นจำนวนมาก เป็นสาเหตุให้ทหารไม่พอใจเนื่องจากเห็นว่าเป็นการกระทบกระเทือนความภาคภูมิใจและเกียรติยศของตนเอง ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงมีทหารที่ไม่พอใจต่อการปกครองระบบเก่าได้ให้ความร่วมมือเป็นจำนวนมากเนื่องจากคาดหวังว่ารัฐบาลใหม่จะกอบกู้เกียรติภูมิของทหารกลับคืนมา แต่ผู้นำทางทหารในเวลานั้นคือนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ตระหนักถึงความมั่นคงและเสถียรภาพของการปกครองระบอบใหม่ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีการปลด โยกย้ายทหารอีกครั้งหนึ่งจึงทำให้ทหารเกิดความระส่ำระสาย โดยเฉพาะเมื่อเกิดกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคมก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้มีการปรับปรุงกองทัพครั้งสำคัญอีกครั้ง เมื่อนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในปี

2477 ก็ได้ให้ความสำคัญกับทหารอีกครั้งหนึ่ง โดยการเพิ่มงบประมาณทางทหารเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญ ประโยชน์ ความจำเป็นของทหารที่มีต่อชาติและประชาชน ทำให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้รับความนิยมนอกจากทหารซึ่งทหารเหล่านี้จะมีบทบาทในการคัดเลือกนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา ในฐานะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

ในส่วนของประชาชนผู้ที่ชื่นชอบการปกครองระบอบใหม่ ก็ได้ให้ความสนับสนุน นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเนื่องมาจากบทบาทของนายทหารท่านนี้ในการเป็นผู้นำในการรัฐประหาร 20 มิถุนายน และเป็นผู้อำนวยการกองผสมในการปราบกบฏวรวะเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ทำให้ทหารได้รับความนิยม ในฐานะของผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่ เมื่อนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมก็ได้มีการเผยแพร่ความคิดที่ว่าทหารเป็นทหารของชาติ ทหารของประชาชนซึ่งเป็นการสอดคล้องกับแนวคิดชาตินิยม ทหารนิยมที่กำลังแพร่อยู่ในเวลานั้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ในประเทศไทยเวลานั้นรัฐบาลใหม่ได้เผยแพร่ความคิดว่าด้วยชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ ในเมื่อชาติเป็นของประชาชนในชาติทุกคนจึงมีหน้าที่ป้องกันชาติ และทหารเป็นส่วนหนึ่งของประชาชน ดังนั้น การสนับสนุนกิจการของทหารจึงเป็นการช่วยชาติทางหนึ่ง ประกอบกับเวลานั้นใกล้จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวต่างประเทศที่ได้รับทราบ ล้วนเป็นชาวที่แสดงถึงการเพิ่มงบประมาณทางการแข่งขันกันสะสมอาวุธและการเพิ่มประสิทธิภาพของกองทหารของประเทศต่างๆ ทั่วโลก และประการสำคัญคือการได้รับทราบข่าวความเจริญของประเทศที่ปกครองด้วยเผด็จการทหาร เช่น ญี่ปุ่น เยอรมนี อิตาลี ฯลฯ ประเทศเหล่านี้เมื่อมีการปกครองด้วยเผด็จการทหาร เช่น เยอรมนี ก็สามารถทำให้แก้ปัญหาการว่างงาน ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและทำให้ประเทศเป็นที่ยอมรับในการเมืองระหว่างประเทศได้อีกครั้งหนึ่ง ชาวเหล่านี้มีส่วนโน้มน้าวที่จะทำให้เกิดแนวโน้มความนิยมต่อผู้นำที่เป็นทหาร และทหารภายใต้การนำของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามก็ได้แสดงตนว่าเป็นผู้ปกป้อง ชาติ ศาสนา พระ-

มหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะการแสดงตนว่าเป็นทหารของชาติและประชาชนด้วยการออกไปช่วยสอนหนังสือ ช่วยให้ความรู้กับประชาชนในการเกษตรกรรมและในการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ทำให้เห็นว่าทหารไม่อาจจะแยกออกไปจากประชาชน ดังนั้นเมื่อนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาประกาศว่า ภายหลังจากที่รัฐบาลหมอดวาระลงในวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481 ท่านจะไม่รับดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป หนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ ได้แสดงความคิดเห็นในทำนองที่ว่าผู้ที่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไปคือนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เพราะเป็นผู้ที่ได้แสดงตนว่าเป็นผู้ที่ปกป้องการปกครองระบอบใหม่และรัฐธรรมนูญตลอดมา รวมทั้งได้มีผู้แสดงความคิดเห็นผ่านหน้าหนังสือพิมพ์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2480 ว่าต้องการให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าการแพร่หลายของแนวคิดชาตินิยมและทหารนิยมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามนั้น นอกจากการได้รับความสนับสนุนอันเนื่องมาจากการแพร่หลายของแนวคิดชาตินิยม และทหารนิยมแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกคือ

ประการที่ 1 การเสื่อมถอยอำนาจของคู่แข่งทางการเมืองคนสำคัญคือ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชและหลวงประดิษฐมนูธรรมสำหรับในกรณีของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชนั้นเป็นผู้ที่มีบทบาททางการเมืองภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 โดยเป็นหนึ่งในกองกำลังรักษาพระนครร่วมกับนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาและนายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์และภายหลังกลุ่มนี้ได้รวมเอานายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มเติมและเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนามของ "4 ทหารเสือ" ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในทางการเมืองและทางการเมืองในเวลานั้น แต่อาจจะกล่าวได้ว่าผู้ที่มิบทบาททางการเมืองที่แท้จริงคือนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช เพราะเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจให้ปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพ รวมทั้งมีกำลังภายใต้การควบคุมหลายกองพันทั้งที่เป็นผู้ได้บังคับ-

บัญชาโดยตรง ลูกศิษย์จากโรงเรียนนายร้อยทหารบกและเพื่อนสนิทที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมนี อย่างไรก็ตามการที่นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชเสื่อมถอยอำนาจนั้นเนื่องมาจากก่อนที่พระยามโนปกรณนิติธาดาจะปิดสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 1 เมษายน 2476 นั้นได้มีการโต้เถียงเรื่องรัฐธรรมนูญกันอย่างรุนแรงและมีการพกพาวุธปืนเข้าไปในรัฐสภา ทางรัฐบาลได้ขอให้นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชส่งกำลังเข้ารักษาความสงบ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ส่งกำลังทหารไปโดยพลการโดยไม่แจ้งให้ผู้บังคับบัญชาคือนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกทราบ ทำให้เกิดความหวาดระแวงในหมู่ผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองว่า นายทหารท่านนี้จะให้ความร่วมมือกับกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่นำโดยพระยามโนปกรณนิติธาดาเปลี่ยนการปกครองไปสู่ระบบเดิม เนื่องมาจากรัฐบาลมีความขัดแย้งกับกลุ่มผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองนับตั้งแต่ปัญหารัฐธรรมนูญฉบับถาวร การให้หลวงประดิษฐมนูธรรม "มันสมองของคณะราษฎร" เดินทางไปต่างประเทศและภายหลังก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการตัดกำลังของคณะราษฎรต้องได้รับการปรึกษาจากท่านผู้นี้ การที่นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชให้ความสำคัญสนิทสนมกับพระยามโนปกรณนิติธาดานั้นเนื่องมาจากมีความขัดแย้งกับนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาในการปฏิบัติงาน

นอกจากนั้นการที่นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชพยายามที่ปลิดตัวออกจากกิจการของคณะราษฎรนับตั้งแต่การขัดแย้งกันในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นต้นมา และการที่ปลิดตัวออกไปอยู่ต่างจังหวัดเมื่อทราบข่าวว่าคณะราษฎรจะก่อการรัฐประหาร ตลอดจนปฏิเสธที่จะกลับมาช่วยรัฐบาลในการปราบปรามกบฏวรวะเดชก็ยิ่งทำให้คณะราษฎรเกิดความหวาดระแวงท่านมากยิ่งขึ้น แม้ว่าภายหลังจากกบฏทางรัฐบาลของนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาจะไปเชิญให้นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชกลับมาช่วยรัฐบาลหลายครั้ง แต่ท่านปฏิเสธ ทำให้คณะราษฎรเกิดความไม่มั่นใจว่าท่านผู้นี้จะยังเห็นพ้องกับอุดมการณ์ของกลุ่มผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง

อีกต่อไปหรือไม่ โดยเฉพาะในภายหลังนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ในทำนองไม่พอใจการบริหารของคณะราษฎรที่ปกครองประเทศใน พ.ศ. 2481 และภายหลังกบฏบวรเดชท่านก็ได้เดินทางไปต่างประเทศเสมอๆ ทำให้ไม่มีเวลาสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและการทหารอย่างต่อเนื่องจนสามารถนำมาเป็นกำลังสนับสนุนตนในทางการเมืองเช่นที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามมีโอกาสด้านการทหาร การที่ท่านผู้นี้เป็นผู้ปรับปรุงกองทัพภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้ทหารเกิดความไม่พอใจว่าท่านสั่งปลดปรับเปลี่ยน โยกย้ายนายทหารด้วยความไม่เป็นธรรม สาเหตุต่างๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของท่าน เพราะผู้ที่มีบทบาททางการเมืองในเวลานั้นคือกลุ่มคณะราษฎรและทหาร

สำหรับหลวงประดิษฐมนูธรรม ผู้นำพลเรือนคนสำคัญเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ปัญหาอันเนื่องมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติและภายหลังการเดินทางไปต่างประเทศเมื่อ 12 เมษายน 2476 พร้อมกับถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ นับว่าเป็นจุดดำพร้อยกับชื่อเสียงของท่านผู้นี้ แม้ว่าในภายหลังท่านจะได้รับการพิสูจน์ว่าไม่มีความผิดตามข้อกล่าวหาที่ว่าไม่สามารถทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมพ้นจากการหวาดระแวงของกลุ่มอนุรักษ์นิยมไปได้ ปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนสำหรับการเมืองไทยขณะนั้น ดังจะเห็นได้จากการเกิดกบฏบวรเดชขึ้นเนื่องจากรัฐบาลได้มีหนังสือเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับจากต่างประเทศและมีแนวโน้มว่าจะให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับเข้าร่วมรัฐบาล สาเหตุดังกล่าวได้ทำให้เกิดข่าวลือว่ารัฐบาลจะใช้แนวคิดคอมมิวนิสต์ปกครองประเทศเป็นเหตุให้ทหารจากต่างจังหวัดเข้าร่วมกับฝ่ายกบฏเพราะต้องการที่จะปกป้องพระมหากษัตริย์ให้พ้นจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ดังนั้นการที่หลวงประดิษฐมนูธรรมจะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลานั้นยังไม่เหมาะสมเนื่องจากจะมีผู้ยกเอาปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์มาสร้างความปั่นป่วนให้กับรัฐบาลอันอาจจะนำมาซึ่งอันตรายต่อการปกครองระบอบใหม่

และประการสำคัญคือสภาวะที่ใกล้จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้แนวโน้มของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลานั้นนายทหารจะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ

ประการที่ 2 คือ การได้รับความสนับสนุนจากผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามมีฐานะเป็นผู้ที่ร่วมก่อตั้งคณะราษฎรเมื่อครั้งที่อยู่ในประเทศฝรั่งเศส ดังนั้นจึงมีความสัมพันธ์เป็นอันดีกับสมาชิกเหล่านั้น ทั้งในด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวและความสอดคล้องด้านอุดมการณ์ในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ ตลอดจนแนวคิดด้วยชาตินิยม ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองความสัมพันธ์ของสมาชิกคณะราษฎรไม่ปรากฏแจ่มชัดนัก เราจะเห็นได้เพียงบทบาทของผู้หน้าที่สำคัญ เช่น หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช เป็นต้น แต่ภายหลังการรัฐประหาร 20 มิถุนายน และกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 แล้ว การตัดสินใจสำคัญๆ ทางการเมืองและการทหาร จะผ่านการพิจารณาของกลุ่มต่อไปนี้ที่ประกอบด้วยหลวงประดิษฐมนูธรรม นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม นายพันตำรวจเอกหลวงอดุลเดชจรัส นายนาว่าเอกหลวงศุภชลาศัย นายนาว่าเอกหลวงสินธุสงครามชัย นายนาว่าเอกหลวงอำรนาว่าสวัสดิ์ หลวงโกวิทอภัยวงศ์และหลวงนฤเบศร์มานิต โดยมีนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นประธานของกลุ่ม บทบาทของกลุ่มนี้เห็นได้อย่างเด่นชัดในการคัดเลือกนายกรัฐมนตรีในเดือนธันวาคม 2481 โดยเฉพาะนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาได้แสดงอย่างชัดเจนว่าต้องการให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป การที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้รับการสนับสนุนนั้น เนื่องจากว่าเพราะมีความเห็นพ้องกันในด้านอุดมการณ์และมีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ดีกับกลุ่มดังกล่าว ประการต่อมาคือคณะราษฎรได้รับบทเรียนจากการที่บุคคลภายนอกที่ไม่ใช่สมาชิกคณะราษฎรเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีคือกรณีของพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งจะนำอันตรายมาสู่การปกครองระบอบใหม่ ดังนั้นการคัดเลือกนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมาจึงเป็นการคัดเลือกจากสมาชิกคณะราษฎรเท่านั้น

ประการที่ 3 การได้รับการสนับสนุนจาก

สมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ 1 และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าในระยะเวลาที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้สร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านี้รวมทั้งการเข้าไปช่วยแก้ปัญหาให้กับพวกเขาด้วย ทางด้านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 นั้นส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกของคณะราษฎร ในเวลานั้นมีจำนวน 88 คนซึ่งในจำนวนดังกล่าวเป็นทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศถึง 80 คน ดังนั้นจึงคาดว่าพวกเขาจะให้การสนับสนุนนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามผู้ซึ่งให้การสนับสนุนกิจการทหารอย่างไม่เคยมีมาก่อนนับว่าเป็นการกอบกู้เกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของทหารกลับคืนมานับตั้งแต่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและเนื่องมาจากการปรับปรุงกองทัพของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช จากการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ในเวลานั้น รายงานว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ส่วนใหญ่เสนอให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ก็ไม่มีผู้ใดคัดค้าน

ประการสุดท้าย เนื่องมาจากบุคลิกส่วนตัวของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม กล่าวคือได้แสดงความสามารถในการแก้ปัญหาของชาติในยามวิกฤต การมีความอ่อนน้อมถ่อมตนกับบุคคลทุกระดับ การมีกตัญญูต่อผู้อาวุโสและมีความซื่อสัตย์ในการทำงาน

ปัจจัยต่างๆ ที่นำเสนอมาข้างต้นล้วนมีส่วนสนับสนุนให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามมีบทบาททางการเมืองและการทหารที่โดดเด่นเหนือกว่าผู้นำคณะราษฎรท่านอื่นๆ จนสามารถขึ้นสู่อำนาจสูงสุดทางการเมืองคือได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481

ข้อสังเกตเกี่ยวกับ

การ “ควบคุมอำนาจ” การปกครอง 23 กุมภาพันธ์ 2534*

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ 2534 ที่นำโดยพลเอก สุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและ “เพื่อนร่วมตายทั้ง 5”¹ อันประกอบด้วย ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารอากาศ ผู้บัญชาการทหารเรือ รองผู้บัญชาการทหารบกและอธิบดีกรมตำรวจได้ผ่านไปแล้วสองอาทิตย์ เหตุการณ์โดยส่วนใหญ่

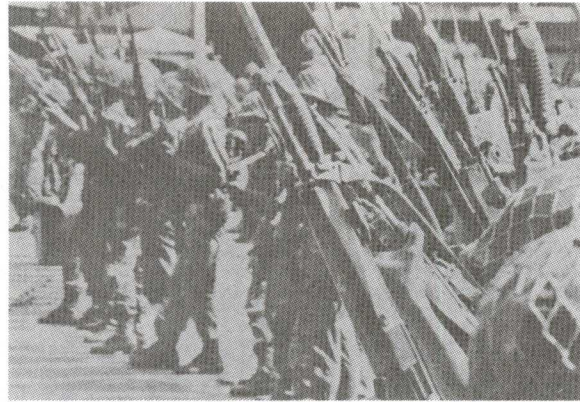
พูดได้ว่าผ่านไปอย่างสันติ แม้จะสร้างความตื่นเต้นและประหลาดใจให้แก่ประชาชนอย่างสูงในระยะแรก แต่แล้วก็คลี่คลายไปสู่ภาวะปกติธรรมดาอย่างรวดเร็ว ดังที่ “เหยี่ยว พญา” แห่ง **ไทยรัฐ** (๒๖ ก.พ.) สะท้อนความพิศวงต่อการรัฐประหารครั้งนี้ว่า “นี่คือบรรยากาศใหม่ของการปกครองแบบใหม่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก มีทหารถือปืนยืนรักษาการณ์ตามสถานที่สำคัญ แล้วก็มีการชวนหอบดอกไม้ตามไปยื่นให้ ความหมายคืออะไรเห็นจะไม่ต้องแปลให้เมื่อย ๐ ฟันกันเล่นๆ หลังอาหารมือเที่ยงประจำวันเสาร์ ถ้าใครหนึ่งท้องดิ้ง ดิงหน้าตาหย่อน นอนยาว มาตื่นเช้าวันจันทร์ วันที่ทุกสิ่งในเมืองไทยคืนสู่สภาพปกติ เพื่อนมาบอกว่า เขา “คอ รอ สอ ขอ” เปลี่ยนรัฐบาล เรียบร้อยกันไปแล้ว ใครคนนั้นคงไม่ยอมเชื่อ”

*เสนอในการประชุมร่วมระหว่างสถาบันจักรวาลวิทยากับนักวิชาการญี่ปุ่น ณ กรุงโตเกียว วันที่ 18-19 มีนาคม 2534.

¹ “เพื่อนร่วมตายทั้ง 5” เป็นคำพูดของพลเอก สุนทร คงสมพงษ์ ในการปราศรัยต่อคณะทหารในวันรับสนองพระบรมราชโองการฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ณ หอประชุมกองทัพบก เวลา 11.00 น. วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2534.

เหตุที่ทำให้คนไม่ยอมเชื่อว่าได้เกิดการรัฐประหารขึ้นจริง ๆ อีกครั้งหนึ่งแล้ว สืบเนื่องมาจากความรู้สึกและการรับรู้ของคนไทยปัจจุบันที่มีต่อการยึดอำนาจโดยคณะทหารและล้มล้างสถาบันการปกครองแบบประชาธิปไตยค่อนข้างเป็นไปในด้านลบ ทั้งนี้เพราะอดีตที่ไม่นานนักประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยการ “ปฏิวัติ รัฐประหาร” มานับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา ถ้านับรวมการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้กำลังอำนาจเป็นสำคัญ ทั้งที่สำเร็จและล้มเหลวจะนับได้ถึง 23 ครั้ง ภายใน 59 ปี (2475-2534) แต่การปฏิวัติรัฐประหารเกือบสองโหลที่ผ่านมานั้นไม่ได้สร้างความประทับใจอันยิ่งใหญ่อะไรมากนักในความทรงจำของประชาชน นอกจากตอกย้ำถึงผลเสียของการรวบอำนาจไว้ในมือของคณะบุคคลหยิบมือเดียว ไม่ว่าจะมาด้วยเจตนาปรารถนาอันบริสุทธิ์ผุดผ่องปานใดก็ตาม

กระนั้นก็ตามความปรารถนาและความรู้สึกของประชาชนต่อระบอบการปกครองก็ยังไม่อาจกำหนดการเปลี่ยนแปลงอันแท้จริงของการเมืองและอำนาจรัฐได้ในท้ายที่สุด รัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์จึงอุบัติขึ้นอีกครั้ง อย่างท้าทายทฤษฎีการเมืองที่นักรัฐศาสตร์ไทยและนักนิติศาสตร์ไทยเข้าใจและทำการสั่งสอนอยู่ ผลประการหนึ่งของรัฐประหารครั้งนี้ต่อวงวิชาการไทยคือนิติศึกษา จึงได้แก่การเผยให้เห็นถึงความขัดแย้ง-หรือทำให้ชัดเจนของว่าง-ระหว่างทฤษฎีรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ที่นักวิชาการเข้าใจกับความเป็นจริงของการเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องลัทธิรัฐธรรมนูญ (constitutionalism) สถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น พรรค

การเมือง การเลือกตั้ง รัฐสภา คณะรัฐบาล ศาล ล้วนแต่มีบริบทและที่มาทางสังคมของมันเองทั้งนั้นโดยไม่สอดคล้องสัมพันธ์หรือเป็นแบบที่ทฤษฎีรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์สมัยใหม่ (อ่านว่าตะวันตกก็ได้) เข้าใจหรือว่าเอาไว้เลยแม้แต่น้อย

ในข้อนี้รัฐประหารครั้งล่าสุด (ไม่อยากพูดว่าครั้งสุดท้าย เพราะชักไม่แน่ใจในอนาคตแบบไทย ๆ เหมือนกัน) จึงมีคุณูปการต่อการศึกษการเมืองไทย เพราะช่วยทำให้เกิดแสงสว่างและมองเห็นลักษณะธรรมชาติของรัฐไทยได้ดียิ่งขึ้น ประการสำคัญได้แก่การแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานอย่างประหลาดของจินตนาการที่ชอบธรรม (legitimate fictions) เข้ากับความไม่ชอบธรรมที่เป็นรูปธรรม (concrete illegitimacies) ได้อย่างงดงาม²

ในที่นี้จินตนาการที่สังคมไทยยอมรับและถือว่าชอบธรรมได้แก่การดำรงอยู่ของรัฐไทยที่รัฐธรรมนูญทุกฉบับบัญญัติว่า “ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้” ประการต่อมาได้แก่การประกาศทุกครั้งว่า “อำนาจอธิปไตยมาจาก (หรือเป็นของ) ปวงชนชาวไทย”³ ต่อมาคือรูปแบบการปกครองซึ่งเป็นจินตนาการใหม่เกิดขึ้นภายหลังรัฐประหาร 2490 โดยได้รับการระบุในรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2492 เป็นฉบับแรกและกลายเป็นสิ่งชอบธรรมไปแล้วในปัจจุบัน ได้แก่การประกาศรูปแบบการปกครองว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” พัฒนาการของรัฐไทยสมัยใหม่ช่วงสำคัญได้แก่สมัย “ระบอบปฏิวัติ” ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้สร้างและทำให้จินตนาการของรัฐไทยสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นกว่าสมัยใด ๆ ด้วยการ

นำเอาคติค่านิยมและความเชื่อ ทั้งทางศาสนาและวัฒนธรรมแบบที่อ้างว่า เป็นไทยเดิมมาเป็นฐานอ้างอิงความชอบธรรม ที่สำคัญได้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันข้าราชการและความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่วางอยู่บนทฤษฎีอินทรีย์ภาพ (organic theory)

ในขณะเดียวกันพัฒนาการของรัฐไทยดังกล่าวก็ได้สะท้อนถึงรูปธรรมที่ไม่ชอบธรรมทางการเมืองด้วยเช่นกัน ความขัดแย้งประการแรกได้แก่ฐานะของรัฐธรรมนูญในระบอบปฏิวัติ การยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งนักนิติศาสตร์ที่เจริญแล้วถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาสามัญสำหรับคณะรัฐประหารทุกชุดภายหลังปี 2490 ข้อนี้ยังสอดคล้องกับการสร้างคำอธิบายชุดใหม่เกี่ยวกับคดีเรื่องอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน โดยผู้ร่างรัฐธรรมนูญทุกฉบับหลังปี 2475 ยอมรับแนวคิดที่ว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน หมายถึงการที่อำนาจนั้นไม่ใช่เป็นของพระเจ้าหรือของกษัตริย์ แต่มาจาก (หรือเป็นของ) ปวงชนสยาม ดังจะเห็นได้จากประเพณีการปกครองโบราณของไทยในข้อที่ว่า พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยประชาชนอัญเชิญเสด็จขึ้นดังปรากฏในพระนามของพระมหากษัตริย์ตอนหนึ่งว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” ในพิธีราชาภิเษกก็มีพราหมณ์และข้าราชการผู้ใหญ่ถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เป็นต้น ข้อที่น่าสังเกตคือคำอ้างที่ว่า “ประเพณีการปกครองแต่โบราณ” นั้น แท้จริงแล้วแนวคิดดังกล่าวถูกทำให้เป็นประเพณีที่ชอบธรรมไม่เท่ากันไปกว่าสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากนั้นที่สำคัญยิ่งคือในการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม หลักการอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนแทบไม่มีความหมายอะไร

² แนวคิดดังกล่าวเอามาจาก Ben Anderson, *Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism* (London: Verso, 1983); idem, “Old State, New Society: Indonesia’s New Order in Comparative Historical Perspective” in *Language and Power: Exploring Political Cultures in Indonesia* (Ithaca: Cornell University Press, 1990), 94-120.

³ โปรดสังเกตว่ามีธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ฉบับเดียวที่บัญญัติชัดเจนว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎรทั้งหลาย”

เพราะมีการบัญญัติเงื่อนไข ทำให้ประชาชนไม่อาจใช้อำนาจนั้นได้เต็มที่หรือสมบูรณ์เลย เช่น ไม่มีการให้ประชาชนลงประชามติรับร่างรัฐธรรมนูญหรือไม่ และมีการแต่งตั้งสมาชิกสภาสูงหรือวุฒิสภาอยู่ตลอดเวลาเป็นต้น⁴

ปรากฏการณ์อันไม่ชอบธรรมอีกประการ ได้แก่ การประกาศใช้มาตรา 17 (หรือมาตรา 27 ในรัฐธรรมนูญฉบับ 2534) โดยเพิกเฉยต่อการปกครองโดยหลักนิติธรรม (the rule of law) และกระบวนการยุติธรรม (due process of law) ไปถึงการบริหารประเทศโดยอาศัย “ประกาศคณะปฏิวัติ” เจกเช่นเดียวกับกฎหมายที่ตราโดยสภานิติบัญญัติ แม้ผ่านพ้นระยะฉุกเฉินของความจำเป็นในการใช้อำนาจเด็ดขาดในการรักษาความสงบเรียบร้อยแล้วก็ตาม

นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างรัฐบาลพลเรือนชั่วคราวและสภานิติบัญญัติขึ้นมาจากการแต่งตั้งโดยคณะปฏิวัติ และสุดยอดของความขัดแย้งเห็นจะได้แก่การที่คณะรัฐประหารทุกชุด

⁴ ดูคำอธิบายที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ใน โทคิน พลกุล ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพฯ, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ไม่มีปีที่พิมพ์), 11-25.

ต่างกระตือรือร้นในการให้สัญญาและกระทำอย่างแข็งขัน ที่จะร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ดีและสมบูรณ์ที่สุดสำหรับรัฐบาลและการปกครอง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ที่เพิ่งถูกล้มไปโดย “อำนาจพิเศษ” ขึ้นมาให้ได้

รัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์: ใหม่และไม่เหมือนใคร

นอกจากจะได้รับเสียงสนับสนุนอย่างสูงทั้งจากวงการข้าราชการ นักธุรกิจทั้งในและนอกประเทศแล้ว การรัฐประหารครั้งนี้ยังสร้างอะไรใหม่ๆ ที่ต่างจากจารีตรัฐประหารไทยประการแรกคือเรื่องชื่อและภาษาของการรัฐประหาร คณะผู้ยึดอำนาจเรียกชื่อตัวเองว่า “คณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” ผ่านไป 4 วันคณะกรรมการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติจึง “ตกลงใช้อักษรย่อเพื่อความสะดวกต่อการเรียกขานว่า “ครสช.” ไทยรัฐ กระแสะว่า “ยึดยาว รุ่งรัง ฟังแล้วไม่หิวหว่าเหมือนปว. หรือ ปร. แต่ก็หวังว่าไม่ช้าจะคืน...” วันที่ 28 กุมภาพันธ์จึงมีการแจกจ่ายการใช้ชื่อของคณะต่างๆ ของคณะรักษาความสงบเรียบ

ร้อยแห่งชาติ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและคำย่อ ดังนี้

1. กองบัญชาการคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (THE NATIONAL PEACE KEEPING COUNCIL HEADQUARTERS) ใช้ว่า บก.รสช. (NPKC-HQ)
2. คณะกรรมการนโยบายแห่งชาติ (THE NATIONAL POLICY-MAKING COMMITTEE) ใช้ว่า คนช. (NPMC)
3. คณะที่ปรึกษา (BOARD OF ADVISORS) ใช้ว่า คปช. (BOA)
4. คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (THE NATIONAL PEACE-KEEPING COUNCIL) ใช้ว่า รสช. (NPKC)
5. สำนักเลขาธิการ (OFFICE OF THE SECRETARIAT) ใช้ว่า สลช. (OS)
6. กองอำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ (THE INTERNAL PEACE-KEEPING COMMAND) ใช้ว่า กอ.รส.ภน. (IPKC)
7. ฝ่ายความมั่นคง (THE SECURITY AUTHORITY) ใช้ว่า ฝมค. (SA)
8. ฝ่ายเศรษฐกิจ (THE ECONOMIC AUTHORITY) ใช้ว่า ฝศค. (EA)

9. ฝ่ายสังคมจิตวิทยาและเทคโนโลยี (THE SOCIO-PSYCHOLOGY & TECHNOLOGY AUTHORITY) ใช้ว่า ฝสท. (SPTA)

นี้อาจเป็นลักษณะก้าวหน้าของคณะรัฐประหารไทยก็ได้ที่มีการปรับปรุงองค์กรให้ทันสมัยหลากหลายแบบเอกชนมากขึ้น มีหน่วยงานใหม่เช่น “สังคมจิตวิทยา” ซึ่งไม่รู้ว่าจะเกี่ยวพันอย่างไรกับการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ คงต้องติดตามต่อไป แต่การใช้อักษรย่อก็ยังไม่ทั้งร่องรอยและธรรมเนียมของระบบราชการและทหาร

รศช. เน้นในวันแรกๆ ว่า การกระทำครั้งนี้เป็นการ “ควบคุมอำนาจในการปกครอง” ของรัฐบาลชาติชาย ผู้นำทหารไม่มีใครใช้คำว่า “ปฏิวัติ” หรือ “รัฐประหาร” เลยในการแถลงข่าวและตอบคำถามของสื่อมวลชน และเลี่ยงการใช้คำว่า “ยึดอำนาจ” อย่างมาก ในช่วงแรกถ้าพิจารณาจากคำพูดและประกาศของคณะรักษาความสงบเรียบร้อย (รชช.) แห่งชาติ จะไม่มีความรู้สึกถึงการโค่นล้มหรือแย่งยึดอำนาจรัฐบาลมากนัก พลเอกสุจินดา คราประยูร ผบ.ท. และรองหัวหน้าคณะฯ จะย้ายอยู่มาถึงการ “คืนอำนาจให้ประชาชน” โดยเร็ว และต้องการให้การปกครอง “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ดำเนินต่อไปอย่างเรียบร้อยกว่าแต่ก่อน ที่สำคัญคือการยอมให้พรรคการเมืองยังคงอยู่ต่อไป แม้จะประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรี แต่ห้ามไม่ให้มีการชุมนุมทางการเมืองภายใต้กฎอัยการศึก

ตรงนี้จึงเป็นความแปลกใหม่ของรัฐประหารครั้งนี้ ที่ยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญ รัฐสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ยังมีพรรคการเมืองดำรงอยู่ต่อไปได้ ภายใต้เงื่อนไขพิเศษว่าห้ามชุมนุมหรือเคลื่อนไหวทางการเมือง พลเอกสุจินดาตอบที่เล่นทีจริงว่าที่ยอมให้พรรคการเมืองอยู่ต่อไป เพราะกลัวพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่จะโกรธเอา เนื่องจากเพิ่งตั้งพรรคใหม่ “เดี๋ยวท่านจะว่าใส่หูทำกูอีกแล้ว”

อีกประการหนึ่งซึ่งไม่แปลกใหม่เพราะเป็นการสืบทอดจารีตการปฏิวัติที่ริเริ่มโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้แก่การประกาศ “ให้ศาลทั้งหลายคงมีอำนาจพิจารณาและพิพากษาอรรถคดีตามบทกฎหมายและประกาศของคณะรักษา

ความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” ข้อสังเกตจากการปฏิบัติดังกล่าวซึ่งบัดนี้ถือว่าได้เป็นจารีตของการรัฐประหารไทยไปแล้ว ได้แก่ การแสดงให้เห็นอย่างไม่โจ่งแจ้งนักกว่า คณะรัฐประหารทุกชุด (และรวมทั้งนักกฎหมาย นักวิชาการข้าราชการและประชาชน?) มีความเข้าใจและความเชื่อว่างกฎหมายสูงสุดในการบริหารแผ่นดินไทยคือประมวลกฎหมายอาญาและแพ่งพาณิชย์ต่างหาก ในขณะที่มีโน้ตค้นที่มีต่อรัฐธรรมนูญ ว่าไม่ใช่กฎหมายสูงสุด หากแต่เป็นกฎระเบียบอะไรสักอย่างที่เข้ากับการปกครองที่เรียกว่าระบอบประชาธิปไตย ในตัวมันเองรัฐธรรมนูญไม่ใช่หัวใจหรือหลักการของระบอบประชาธิปไตย หากแต่เป็นเพียงแค่ว่า กฎเกณฑ์ที่ชนชั้นนำและฝ่ายอำนาจต่างๆ ในสังคมยินยอมและปฏิบัติตามเท่าที่จะยอมได้ เมื่อใดที่เห็นว่ารัฐบาลหรือรัฐสภาปกครองไม่ได้ตั้งใจหรือไร้ประสิทธิภาพหรือกระทบกระเทือนสถาบันทางประเพณีมากเกินไป ชนชั้นนำและฝ่ายที่มีอำนาจอาจยกเลิกกฎเกณฑ์ที่รองรับรัฐบาลนั้นได้ รัฐธรรมนูญในความคิดการเมืองการปกครองไทยจึงเป็นเครื่องมือทาง “การเมือง” มากกว่าเป็น “กฎหมาย” เป็นสัมพันธ์ภาพทางอำนาจระหว่างชนชั้นและกลุ่มอำนาจฝ่ายต่างๆ ด้วยกันเองมากกว่าเป็น “สัญญาประชาคม” ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน ซึ่งตามทฤษฎีสัญญาสังคม รัฐธรรมนูญมีขึ้นมาเพื่อควบคุมและจำกัดอำนาจรัฐและรัฐบาลที่อาจเสื่อมทรามได้ง่าย

การเรียกตัวเองว่า “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” เป็นการเบี่ยงเบนจากจารีตของการทำรัฐประหารยึดอำนาจในเมืองไทยที่ผ่านมา มี “คณะราษฎร” (2475) “คณะรัฐประหาร” (2490) “คณะปฏิวัติ” (2500) “คณะปฏิวัติ” (2514) “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” (2519) “คณะปฏิวัติ” (26 มีนาคม 2520) “คณะปฏิวัติ” (2521) ชื่อเหล่านี้ล้วนบ่งบอกจุดยืนทางการเมืองและเป้าหมาย ของคณะทหารที่ทำการยึดหรือโค่นล้มอำนาจการปกครองเดิมที่สำคัญคือแสดงเจตจำนงในการต่อสู้เพื่อแย่งยึดอำนาจสูงสุดทางการเมือง อันได้แก่ อำนาจรัฐครั้งนี้จึงเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การปฏิวัติไทยที่คณะทหารผู้ยึดอำนาจถ่อมตัวอย่างมาก โดยแถลงในประกาศฉบับแรกว่า “เป็นการควบคุมอำนาจในการปกครองประเทศ” เท่านั้น ไม่ใช่การยึดอำนาจรัฐ เมื่อเป็นเช่นนี้ข้อที่เป็น

ทางการ “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” จึงไม่ค่อยหรือหาเท่าของเก่าและเหตุผลกระทั่งเป้าหมายของการ “ควบคุมอำนาจปกครอง” ก็ไม่ค่อยเป็น “การเมือง” แบบเก่า ไม่มีการแทรกแซงของต่างชาติหรือมือที่สาม เป็นต้น ความมั่นคงของชาติไม่ใช่ปัญหาในครั้งนี้นอกจากเรื่องคอร์รัปชันและความวุ่นวายของรัฐมนตรีและนักการเมืองเสียมากกว่าโดยเฉพาะเรื่องอิทธิพลการซื้อเสียงเลือกตั้งในต่างจังหวัด แรงบันดาลใจสูงสุดของ รศช. ก็ไม่ตื่นตื่นเท่าของเดิมอีกเช่นกัน หากแต่ได้แก่การสร้างระเบียบใหม่ที่มีความสงบเรียบร้อยเท่านั้น

อุดมการณ์ “ความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” จึงเป็นจุดหมายทางการเมืองประการแรกที่ รศช. มีร่วมกันและใช้เป็นคำขวัญในการเสนอตัวต่อประชาชนทุกวงการ การเลือกตั้ง “ความเรียบร้อย” เป็นการถอยกลับไปหาค่านิยมเก่าแบบดั้งเดิมของคนไทย เป็นคติที่คนไทยโดยทั่วไปเข้าใจได้ไม่ยากและรับได้เร็วที่สุดด้วย โดยเฉพาะในวงการข้าราชการ แนวคิดเรื่องความสงบเรียบร้อยจะสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมและการปฏิบัติของข้าราชการมากที่สุด

ความสำคัญของการข้าราชการจะเห็นได้จากเหตุผลของการ “เข้าควบคุมอำนาจในการบริหารประเทศ” แถลงการณ์ฉบับที่ 1 ข้อที่ 2 ซึ่ง รศช. กล่าวว่านักการเมืองได้ใช้อำนาจ “กดขี่ข่มเหงข้าราชการประจำผู้ซื่อสัตย์สุจริต” ทำให้ข้าราชการผู้ไม่ยอมตกเป็นเครื่องมือของนักการเมือง “รับราชการไม่เจริญก้าวหน้า” จนหลายท่านต้องลาออกจากราชการ “สิ่งเหล่านี้เป็นความเจ็บช้ำน้ำใจของข้าราชการประจำที่ไม่มีหนทางต่อสู้ จึงนับว่าเป็นการทำลายขวัญกำลังใจ และ **ขนบธรรมเนียมประเพณี ของข้าราชการประจำอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในอดีต**”

นอกจากนี้ รศช. ยังอ้างถึงการพิทักษ์ปกป้อง “สถาบันทางทหาร” ให้รอดพ้นจากการบ่อนทำลายโดย “นักการเมือง พรรคการเมือง และรัฐบาลชุดปัจจุบัน” ทั้งนี้โดยให้คำอธิบายว่า “สถาบันทางทหารเป็นสถาบันข้าราชการประจำเพียงสถาบันเดียวที่ไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของนักการเมือง” การเผชิญหน้าระหว่างรัฐบาลกับทหารได้มีมาโดยตลอดตั้งแต่ “กรณี ลิตเติ้ลดิก รถวิทยุสื่อสารเคลื่อนที่ การไม่ปลด ร.ต.อ. เฉลิม อยู่บำรุง จากการเป็น

รัฐมนตรี ตามสัญญาสุภาพบุรุษ การปล่อยข่าว การปลดผู้นำทางการเมืองการทหาร เป็นต้น” และที่สำคัญ รสช. กล่าวว่าเป็นฝ่ายรัฐบาลได้ “กระทำด้วยเล่ห์เพทุบายทำลายฝ่ายทหารดังกล่าว ฝ่ายทหารจึงไม่สามารถจะอดกลั้นอีกต่อไปได้ และเป็นเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการควบคุมอำนาจการปกครองประเทศขึ้นในครั้งนี่”

เหตุผลอีกประการที่สำคัญยิ่งได้แก่ “การล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์” อันสืบเนื่องมาจากคดีวันลอบสังหารเมื่อปี 2525 ทาง รสช. แฉลงข่าวรัฐบาลชาติชายพยายามบิดเบือนคดีเพื่อช่วยเหลือ พล.ต. มนูญ รูปขจร ผู้วางแผน “ทำลายล้างราชวงศ์จักรี ล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไปสู่แบบที่ตนเองและคณะได้กำหนดไว้”

ความสำคัญของเหตุผลทั้งสามสามารถมาจากความจริงที่สถาบันดังกล่าวมีความเป็นมาและความชอบธรรมในตัวเองสูงมากในทัศนะและความรู้สึกของชาวบ้านและชาวเมือง ไม่ว่าสังคมไทยสมัยใหม่จะพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีจนลบล้างข้อขัดแย้งเพียงใด แต่สถาบันทั้งสามก็ยังพยายามรักษาฐานะนำตามประเพณีเอาไว้ แม้จะยอมให้สถาบันเศรษฐกิจสมัยใหม่หรือทุนนิยมเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในยุทธจักรและเขตผลประโยชน์หรือดินแดนแห่งความชอบธรรมดั้งเดิมของตน แต่ไม่ได้หมายความว่าอะไรที่ความขัดแย้งระหว่างสถาบันดั้งเดิมกับสถาบันสมัยใหม่แบบเอกชนยังไม่กระทบกระเทือนความมั่นคง และการดำรงอยู่อย่างชอบธรรมของรัฐไทยเดิม เมื่อนั้นการประนีประนอมที่เห็นได้จากการแบ่งปันหรือผสานผลประโยชน์ระหว่างสถาบันเก่ากับสถาบันใหม่ก็ยังสามารถ

ดำเนินไปได้ แม้บางอย่างจะไม่ใช่ที่สภารมณณ์ของทุกฝ่ายก็ตาม

การที่ รสช. อ้างเหตุผลว่าสถาบันทั้งสามคือสถาบันพระมหากษัตริย์ ทหารและข้าราชการประจำได้ถูกบ่อนทำลายและจะถูกล้มล้างโดยนักการเมืองและพรรคการเมืองในระบอบรัฐสภา จึงเท่ากับบอกให้รู้ว่า รัฐเก่าแบบไทยเดิมโดยผ่านทางสถาบันทางการเมืองและข้าราชการนั้นไม่อาจยอมรับการลิดรอนอำนาจและความชอบธรรมตามประเพณีได้อีกต่อไป จึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญที่ผู้นำ รสช. แสดงความไม่พอใจอย่างสูงต่อคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี หรือที่เรียกว่า “บ้านพิษณุโลก” และนักวิชาการบางคนที่ทำให้คำแนะนำต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลชาติชาย เพราะคนเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของสังคมไทยใหม่ที่เป็น “ไฮเทค” เป็นกลุ่มที่ก้าวขึ้นมาจากบนพื้นฐานของสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ โดยแท้ ที่อาศัยสติปัญญาความรู้สมัยใหม่ก็สามารถมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองการปกครองอย่างสูง สิ่งเหล่านี้ไม่เคยเกิดขึ้นในรัฐเก่าที่คนไม่ว่าจะเก่งหรือมีความรู้มากแค่ไหนก็ยังคงให้ความเคารพต่อชนธรรมนิยมและประเพณี โดยเฉพาะต่อสถาบันดั้งเดิม

ที่น่าสังเกตคือก่อนหน้าการรัฐประหารสี่มวลงชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เริ่มแสดงความเห็นกันมากกว่า บัดนี้นักการเมืองผู้มีอำนาจในรัฐบาล เช่น รัฐมนตรี ลงมาถึงคนใกล้ชิดสมาชิกสภาผู้แทนฯ และหัวหน้าคณะของนักการเมืองเหล่านั้น ได้ใช้อำนาจการเมืองทำการกดขี่ข่มเหงกระทั่งโยกย้ายข้าราชการเป็นว่าเล่น กรณีอีกฉาวที่เพิ่งเกิดขึ้นคือในกรมตำรวจเมื่อนายกฯ ชาติชายย้าย พล.ต.อ. แสง ธีระสวัสดิ์อย่างกะทันหัน สร้างความฮือฮาแก่ผู้คนทั่วไปอย่างมาก ตามมาด้วยคำสั่งย้ายผู้ว่าราชการของพลเอกประมามณ อติเรกสาร และการโยกย้ายอื่น ๆ อีกในกระทรวงมหาดไทย⁵ จนหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่อย่าง **ไทยรัฐ** ถึงกับพูดว่า “หน่วยราชการหลายแห่งปัจจุบันนี้ ตกอยู่ในความครอบงำของอิทธิพลการเมือง” และ “นักการเมืองใช้อิทธิพลทางอำนาจครอบงำข้าราชการประจำนั้นด้วยเหตุผลลึกลับ ๆ แล้วเป็นไปใน 2 ทางคือ เพื่อความสะดวกในการใช้อำนาจของทางราชการมาสนองตอบความต้องการในผลประโยชน์ของนักการเมืองและพวกพ้องหนทางที่ 2 คือเพื่อใช้อำนาจอิทธิพลของข้า-

ราชการ อันมีบารมีและเงินจากงบประมาณเป็นหนทางเกื้อหนุนพรรคการเมืองของตัวเองในแต่ละพื้นที่เมื่อถึงคราวเลือกตั้ง”

“เปลว สีเงิน” สรุปรว่าพฤติกรรมดังกล่าว “เป็นการขายประเทศชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวง แต่ไม่ค่อยมีคนมองเห็น เพราะอย่างนี้แหละจึงมีเสียงพูดในเชิงหยามหยันกันว่า... ใครมีเงินท่วมซึกพันล้านก็สามารถซื้อประเทศไทยได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ชื่ออย่างไร...ก็ชื่อเสียงให้ได้ ส.ส. เข้าสภาซัก 100 คน ก็สามารถตั้งรัฐบาลควบคุมประเทศไทยอยู่ในกำมือสบาย...สบาย”⁶

ความเห็นทำนองนี้สื่อให้เห็นถึงความรู้สึก โดยเฉพาะของข้าราชการที่ถูกกระทบกระเทือนจาก “ความรู้สมัยใหม่” ของบ้านพิษณุโลกอย่างรุนแรง นักวิชาการเหล่านั้นสามารถตอบโต้และชี้ให้เห็นข้อผิดพลาดบกพร่องของข้าราชการประจำในการเข้าใจและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐได้ (จะถูกหรือผิดไม่ทราบ) มติคณะรัฐมนตรีหลายเรื่องถูกชี้ขาดโดยนายกฯ ชาติชายซึ่งอาศัยข้อมูลจากบ้านพิษฯ หลายมติจึงขัดแย้งอย่างแรงกับข้อเสนอหรือความเห็นของกระทรวงและหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น สัญญาการสร้างโรงกลั่นน้ำมันมาถึงการให้เอกชนเข้ามาลงทุนในการผลิตและจำหน่ายไฟฟ้า ซึ่งกำลังก่อหวนดเป็นการเผชิญหน้าครั้งสำคัญระหว่างสหภาพแรงงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตกับรัฐบาลชาติชาย ก่อนที่จะแตกหักกันก็เกิดรัฐประหารขึ้นเสียก่อน เป็นต้น

รสช. ซึ่งเป็นตัวแทนของผลประโยชน์และโลกทัศน์แบบข้าราชการจึงแถลงในการยึดอำนาจว่าคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีเป็นอันตรายต่อ “ความมั่นคงของชาติ” และที่ผ่านมาก็ได้ “ใช้ข้อบัญญัติของสภาเมืองสร้างภาพลวงตาประชาชนว่าเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย” แถลงการณ์ฉบับแรกถึงกับกล่าวว่าแท้ที่จริงแล้ว ฝ่ายทหารได้มองเห็นเนื้อแท้แล้วที่บ้านพิษฯ มีส่วนนำประเทศไปสู่การปกครองในรูปแบบ “เผด็จการทางรัฐสภา” โดยมีประชาธิปไตยบังหน้า ทั้งนี้โดยทำให้ฝ่ายรัฐบาลสามารถควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาเป็นฝ่ายตนได้ด้วยวิธีการอาศัยผลประโยชน์เข้าล่อ เป็นต้น

การอ้างอิงความชอบธรรมให้แก่การยึดอำนาจและการจัดตั้งการปกครองระยะผ่าน (หรือชั่วคราว?) ของ รสช. ก็เป็นเรื่องน่าพิจารณา

⁵ ดู Sapon Ongkara, “How Can We Gauge Pramarn,” The Nation, February 17, 1991. ผู้เขียนพูดดีมากถึงบทบาทของพลเอกประมามณ อติเรกสาร ตั้งแต่เป็นรัฐมนตรีกลาโหมสมัยรัฐบาลเสนีย์ ในปี 2517 มาถึงปัจจุบัน สิ่งที่พลเอกประมามณ ได้กระทำคือการสร้างปัญหาและความไม่มั่นคงต่อรัฐบาลที่ตัวร่วมอยู่ด้วย จนพูดได้ว่าการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีของประมามณคือ “ความไม่เหมาะสม” ด้วยประการทั้งปวง (ทุกครั้งที่พลเอกประมามณโยกย้ายข้าราชการจะมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ เขามักแก้ตัวว่า “เพื่อความเหมาะสม”)

⁶ ไทยรัฐ 31 มกราคม 2534

ด้วยเหมือนกัน เมื่อคณะราษฎรทำการปฏิวัติยึดอำนาจจากพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แล้วนั้น ฐานความชอบธรรมของคณะราษฎรอยู่ที่ประชาชน ด้วยการประกาศอุดมการณ์ประชาธิปไตย อันมีหลักสำคัญว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” รัฐสภาและการเลือกตั้งโดยประชาชนจึงเป็นฐานของความชอบธรรมในการยึดอำนาจการเมืองและการดำรงอยู่ต่อไปของรัฐบาลคณะราษฎร ประเพณีดังกล่าวนี้สมาชิกคณะราษฎรได้ยึดถือและกระทำกันมาตลอด แม้จะมีความขัดแย้งแตกแยกกันระหว่างผู้ก่อการด้วยกันเอง ถึงขั้นโค่นล้มกันลงไป เช่นระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ที่น่าสังเกตคือแม้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะขึ้นมาเป็นผู้นำรัฐบาลหลังการรัฐประหาร 2490 โดยคณะทหารบกขึ้นมากุมอำนาจนำอันเป็นการสิ้นสุดบทบาทของคณะราษฎรลงไปแล้วก็ตาม แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามยังพยายามรักษารฐานแห่งความชอบธรรมในรัฐบาลและการปกครองของตนให้อยู่ในระบอบรัฐสภามากที่สุด แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์และครอบงำโดยผู้นำทหารบก ประเพณีความชอบธรรมดังกล่าวมาสิ้นสุดลงด้วยการปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเริ่มการแสวงหาฐานความชอบธรรมแบบใหม่แต่จากของเก่า

⁷ เฉลิม มลิลลา รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2518 หน้า 17

⁸ มติชน 25 กุมภาพันธ์ 2534 หน้า 22, 23.

⁹ ครั้งแรกคือพระบรมราชโองการตั้งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ดังความต่อไปนี้

พระปรมาภิไธยภูมิพลอดุลยเดช

เนื่องด้วยปรากฏว่ารัฐบาลอันมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้บริหารราชการแผ่นดิน ไม่เป็นที่ไว้วางใจของประชาชน ทั้งไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองได้ คณะทหารซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นหัวหน้า ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองไว้ได้ และทำหน้าที่เป็นผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ขอให้ประชาชนทั้งหลายจงอยู่ในความสงบ และให้ข้าราชการทุกฝ่ายฟังคำสั่งของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 18 กันยายน 2500

จอมพลสฤษดิ์ได้นำเอาสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นฐานใหม่สำหรับอ้างถึงความชอบธรรมในการยึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนมีผู้กล่าวว่า รัฐประหารกันยายน 2500 เป็นรัฐประหาร “โดยได้รับพระราชดำริเห็นชอบจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”⁷ นอกจากนี้ จอมพลสฤษดิ์ยังหวนกลับไปหาขนบธรรมเนียมประเพณีไทยเพื่อนำเอามาเป็นฐานอ้างถึงความชอบธรรมทางการเมืองของตนอีกด้วย ที่สำคัญ เช่นสถาบันข้าราชการ โดยอธิบายว่าสถาบันทั้งสองต่างมีบทบาทเสริมซึ่งกันและกัน สถาบันพระมหากษัตริย์ “ทรงเป็นสัญลักษณ์ของชาติ และทั้งเป็นมิ่งขวัญของประชาชน” สถาบันข้าราชการทำหน้าที่เป็นกลไกบริหารกิจการบ้านเมือง ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงคงอยู่และประสิทธิภาพของรัฐบาลปฏิวัติเองด้วย

บทเรียนสำคัญจากการปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือความสำเร็จอย่างรวดเร็วของรัฐบาลปฏิวัติในการสร้างภาพพจน์ที่ประชาชนยอมรับเชื่อถือและเต็มไปด้วยความหวังต่ออนาคตของประเทศไทย ความรู้สึกดังกล่าวไม่มีแต่ในหมู่ชาวบ้านชาวเมืองที่ได้รับผลประโยชน์ได้จากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก ๆ หากแต่ยังเกิดขึ้นกับบรรดาปัญญาชน นักวิชาการ เทคโนโลยีตามสถาบันและหน่วยราชการต่าง ๆ ที่พากันเต็มใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ทำหน้าที่สภานิติบัญญัติถึงเกือบสิบปี

ความสำเร็จของระบอบปฏิวัติสฤษดิ์เมื่อมองย้อนหลังกลับไป น่าจะอยู่ที่การผสมผสาน ระหว่างสถาบันและอุดมการณ์แบบรัฐเก่า อันได้แก่ อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และสถาบันข้าราชการกับการสร้างเอกลักษณ์ไทย เข้ากับสังคมนิยมที่กำลังพัฒนา เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทั้งนี้ด้วยความโอบอ้อมและร่วมมือกันกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชีย

ข้อที่คล้ายคลึงกันในการรัฐประหารครั้งนี้คือการอ้างถึงความชอบธรรมของการยึดอำนาจที่วางอยู่บนสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันข้าราชการอีกเช่นกัน นับตั้งแต่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติยึดอำนาจเมื่อเวลา 11.30 และออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ของกองทัพบก โดยได้ประกาศให้ทุกสถานีวิทยุและโทรทัศน์ทั้งของรัฐและเอกชนทั่วประเทศระงับการถ่ายทอดรายการตามปกติ และให้ถ่ายทอด

เฉพาะจากของกองทัพบก แต่การปฏิบัติตามไม่ได้เป็นเอกภาพและทันทีทันใด สถานีโทรทัศน์ในกรุงเทพฯ หยุดการถ่ายทอดตั้งแต่วา 11.30 แต่ยังไม่ทำการถ่ายทอดจากสถานีกองทัพบกเลยทันที เช่นเดียวกับสถานีวิทยุซึ่งมีจำนวนมากกว่าแต่บัดนี้ไม่ใช่เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการยึดอำนาจดังเช่นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสฤษดิ์ ธนะรัชต์อีกต่อไปแล้ว โดยเฉพาะสถานีวิทยุต่างจังหวัดยังดำเนินรายการปกติไปจนกระทั่งหลัง 18.00 น. จากนั้นบ้างก็เงียบหายไป ที่ยังเปิดก็ถ่ายทอดเพลงพระราชนิพนธ์ แต่ยังไม่ได้กระจายเสียงจากกองบัญชาการ ครสช. ส่วนสถานีโทรทัศน์นั้นยอมทำตามตั้งแต่ราวตอนเย็นแล้ว เพราะมีการส่งกำลังทหารเข้าไปควบคุมสถานีโดยตรง

“ความสงบเรียบร้อย” ทางวิทยุโทรทัศน์มาถึงกลางดึก (22.30) คืนวันที่ 23 กุมภาพันธ์ เมื่อ รสช. ประกาศแถลงการณ์ฉบับที่ 2 ว่า “หัวหน้าคณะ รสช. ได้เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ รายงานสถานการณ์และข้อเท็จจริง ณ ตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ เชียงใหม่” แล้ว นายทหารซึ่งร่วมเดินทางมากับคณะของ พล.อ. สุนทรนายนึ่งกล่าวว่า “สถานการณ์ขณะนี้ไม่มีอะไรน่าวิตก เพราะคณะของ พล.อ. สุนทรได้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว”⁸ ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ให้เป็นหัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ นับเป็นครั้งที่สองที่มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งหัวหน้าคณะรัฐประหารดังกล่าว⁹

การถ่ายทอดพิธีรับพระบรมราชโองการทาง “โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจ” ของทหาร ซึ่งคงเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ปฏิวัติรัฐประหารให้ความหมายอย่างดียิ่งต่อความชอบธรรมของการยึดอำนาจ ดังที่หนังสือพิมพ์รายงานรายละเอียดดังนี้

“เช้าวันที่ 26 ก.พ. ที่หอประชุมกองทัพบก มีบรรดานายทหารจากคณะ รสช. และนายทหารระดับสูงจากกองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และข้าราชการระดับสูงทยอยมาเพื่อร่วมในพิธีประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พล.อ. สุนทร เป็น หน.รสช. “ภายในหอประชุมมีการตั้งโต๊ะหมู่บูชา พร้อมอัญเชิญพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสม-

เด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ"...
เมื่อพร้อม พล.อ.สุนทรเดินเข้าไปจุดธูปเทียนบูชา
พระรัตนตรัย ถวายความเคารพพระบรมสาทิส-
ลักษณ์

ต่อมา พล.ต.ปรีชา อุทสูต เจ้ากรมกำ-
ลังพลทหารบกอ่านพระบรมราชโองการความ
ว่า "พระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระปร-
มมินทรมหากษัตริย์ตลอดยุคสมัยนถราชอิทธิราช

เนื่องด้วยปรากฏว่ารัฐบาล อันมี พล.อ.
ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีได้บริ-
หารราชการแผ่นดินไม่เป็นที่ไว้วางใจของประ-
ชาชน ทั้งไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อย
ของบ้านเมืองได้ คณะทหาร ตำรวจ และพล-
เรือน ซึ่งมี พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้า

ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองไว้ได้ และทำหน้าที่
คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ จึง
มีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง พล.อ.สุนทร คง-
สมพงษ์ เป็นหัวหน้าคณะรักษาความสงบ
เรียบร้อยแห่งชาติ ขอให้ประชาชนทั้งหลายจง
อยู่ในความสงบ และให้ข้าราชการทุกฝ่ายฟัง
พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป
ประกาศ ณ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2534"

นำสังเกตุว่ารัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์
2534 เป็นการวางแผนและตัดสินใจที่สั้นที่สุด
คือ "ราว 2 ชั่วโมง" แต่พิธีการหลังการยึดอำ-
นาจและเปลี่ยนอำนาจนั้นดูจะกระทำนานหลาย
วัน และเป็นพิธีรีตองมากกว่าที่เคยกระทำกัน

มาที่น่าสนใจคือเนื่องจากประเทศไทยปัจจุบัน
กำลังเข้าสู่ "ยุคข่าวสาร" (information
age) ประชาชนจึงมีโอกาสดูเห็นการถ่ายทอด
พิธีการต่าง ๆ สดในโทรทัศน์และจากวิทยุกระ-
จ่ายเสียงด้วย ไม่อาจสรุปได้ว่า ประเพณี (ที่ถูก
ผลิตซ้ำใหม่) ทางการเมืองดังกล่าวนี้จะมีผลต่อ
การรับรู้และการยอมรับของสาธารณชนต่อการ
ขึ้นมาสู่อำนาจรัฐของคณะ รสช. ในเรื่องของ
ความชอบธรรมและความถูกต้องมากน้อยเพียงไร
แต่ที่แน่ ๆ คือการเมืองไทยในอนาคตจะต้อง
อาศัยจินตนาการที่ลึกซึ้งมากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อรองรับ
กับความขัดแย้งที่เป็นรูปธรรมของอำนาจการ
เมืองที่ยังพัฒนามาช้ากว่าที่ควรจะเป็น

เจ้าของ

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

โทร. 424-5768, 433-8713

บรรณาธิการ

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิข

กองบรรณาธิการ

อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

เพลิน เทียนขวัญ

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์